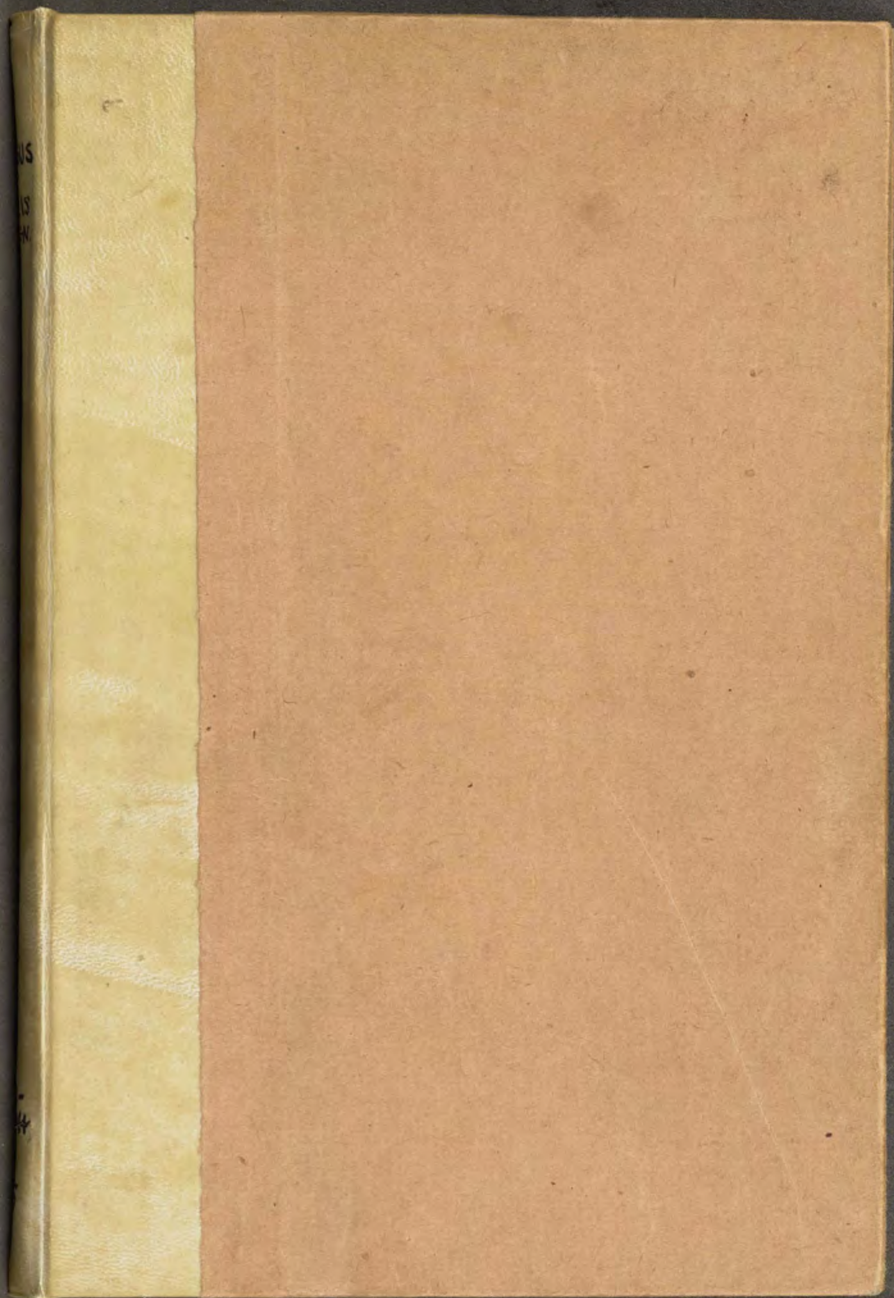
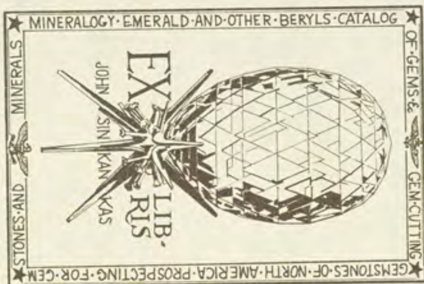

2150. LONGHI GIORGIO. De Anvlis signatoriis antiqvorvm sive De vario obsignandi ritu Tractatus. Avthore Georgio Longo Sacerdote Doctore, & Ambrosianae Bibliothecae Custode Primo. Mediolani, Heredes quondam Pacifici Pontij, & Ioannes Baptista Piccaleus, M.D.CXV. (1615). 20.000

In-24° (antico in-8°). Pagine: 16+139+(1 con l'errata)+(2 bianche). Marca tipografica (simile alla fenice giolitina) sul frontespizio. Legatura recente in mezza pergamena. Alcuni fregi a penna sul frontespizio.
Precedono l'operetta la dedica dell'autore a Ludovico Besozzi, conservatore della Biblioteca e del Collegio Ambrosiano, ed alcuni componimenti poetici di Benedetto Sossago, Dottore dell'Ambrosiana, Felice Osio, professore di eloquenza, Francesco Picinelli e Gerolamo Borsieri.
* Predari non cita quest'opera.
* Argelati, 813.
* Picinelli, Atheneo, 252.

Cat 1968
Rizzi - Milan
$ 33 80

2150 LONGHI GIORGIO De Anulis signatoriis antiquorum sive De

128

DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM

SIVE

De vario obsignandi ritu Tractatus.

AVTHORE GEORGIO LONGO
Sacerdote Doctore, & Ambrosianæ Bibliothecæ.
Custode Primo.

CVM PRIVILEGIO.

MEDIOLANI,
Apud her. quon. Pacifici Pontij, & Ioannem Baptistam Piccaleum M.D.CXV.

Ego Nicolaus Bottius è Societate Iesu Theologus, et vnus ex Deputatis in Congregatione pro indice librorum prohibitorum in Archiepiscopali Palatio Illustriß. Cardinalis Borromæi, legi præsentem tractatum de Anulis compositum à D. Georgio Longo, & nihil in eo inueni bonis moribus, aut Catholicæ Fidei repugnans; dignumq; censeo, vt in gratiam Eruditorum Typis mandetur; in cuius rei fidem hic mea manu nomen meum subscripsi. Dat. Mediolani hac die vltima Augusti anni 1614.

Nicolaus Bottius.

Imprimatur

Fr. Aloysius Bariola Augustinianus Consultor S. Offitij pro Reuerendiss. Inquisitore.

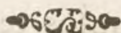
Al. Bossius Can. Ordin. Theol. pro Illustriss. Cardinali Archiep.

Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

Perill. Domino
LVDOVICO BESVTIO
I.V.D. Prothonotario Apoſtolico
Primarij Templi Mediolanen.
Can. Ordin.

Et ex Bibliothecæ Collegijq; Ambroſiani
Conſeruatoribus.

Georgius Longus Fælicitatem.

IN maximis occupationibus, quibus pro muneris mei partibus iampridem in Ambroſiana Bibliotheca diſtineor, hunc qualemcunque de varijs antiquorum obſignandi ritibus libellum horis ſubſeciuis, & diuturna obſeruatione elu-

cubratum clariſſimo nomini tuo inſcribere decreui: non tam, vt mei in humaniores literas ſtudij induſtriȩq; ſpecimen præberem, quàm vt ipſe, cuius multa, eaq; præclara extant in me, & Bibliothecam ipſam officia, meæ erga te obſeruantiæ teſtem, obſidemq; haberes. Hunc autem conuenientiùs tibi impertire viſ eſt, ne, dum ex ſanctiore illo lib rum Aerario anulos, te inſcio, depromo, qui ei ſumma cum laude, omniumquè approbatione Conſeruator præſides, iure tuo me furtiui probri inſimulare poſſes. Cùm igitur conſilij mei rationem habeas, magnitudinis animi tui erit, & humanitatis, quam Maiorum ſplendori pulcherrimè ſociaſti, non quid, ſed quo animo adferam, attendere. Neq; enim id ago, vt tam exili munuſculo nexu me

exol-

exoluam, ſed vt ingenua bonæ copiæ eiuratione, quantum tibi à me debeatur, omnes intelligant. Ego intereà (quod aſſiduè facio) Deum Optimum Maximum deprecabor, te mihi, & Bibliothecæ incolumem quàm diutiſſimè ſeruet. Ex Aedibus eiuſdem Bibliothecæ Kal. Iunij M.DC.XV.

AD EVNDEM BENEDICTI SOSSAGI Collegij Ambrosiani Doct.

EPIGRAMMA De libello.

O Decus Insubriæ, mens ò gratissima cælo
Magnorum magnus sanguis habendus auo.
Ah vellem tibi ritè memor sacrasse Besuti
Nomine sacra tuo, qualia Longus habet.
Nostra quidem præter solitum liuescere visa
Pieris, & subita palluit inuidia:
Nomine quippe tuo doctum radiare libellum,
Inuìdit, cuius luce superbus eat.
Quàm bene signatis voluit te insculpere gemmis
Debuit in gemma viuere gemma virum.
Clarius aspiciet nil tanto nomine Phœbus,
Cultius hoc Phœbus nullibi spectet opus.

FE-

FELICIS OSII
In Collegio D. Simonis Eloquentiæ Professoris.

EPIGRAMMA.

In librum de Anulis Signatorijs Georgij Longi, Ad Typographum.

Scriptorem decorat Liber, hic decoratur ab illo,
Alter, & alterius clarus honore nitet.
Annulus en Liber est, par scriptor gemma libello,
Inq; vicem amborum fulget vtrinq; iubar.
Gloria quanta tua est Piccalea? Iungis, & vnus
Amborum Terris tu decus omne aperis.

PRESBYTERI FRANCISCI Picinelli.

EPIGRAMMA.

ANnulus hic varios Priscorum colligit vsus,
Virtutisq. simul mystica plura suæ.
Si titulum spectas; forsan res parua videtur.
Ne titulo credas, perlege, maior erit.
Aspice, quàm series ingens versata librorum;
Aspice doctrinæ flumina quanta fluant.
Vt lepido sapiens; vt dimicet vtile dulci.
Quidq. magis præstet, non bene dispicias.
Annulus hinc omnes passim voluetur in annos,
Et tibi scriptori viuere, LONGE, dabit.

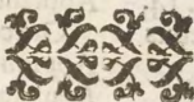
HIE-

HIERONYMI BORSERII

DE LIBELLO

Emblema.

Signa dedit Longus, Longo se signa dedere.
Hinc decus ad summum transtulit arma fides
Fœlix certamen. Fundat iam Phosphorus aurum.
Exiguo in signo maxima signa latent.

INDEX AVCTORVM
In hoc libello citatorum.

At-

Dio.

I

L

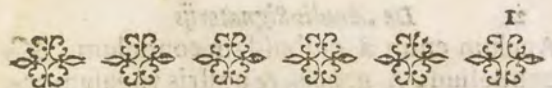
M

Mar-

SERIES

Capitum Libri.

Pleniùs tamen ſingulorum capitum argumenta ſuis locis lege.

DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM

sive

De vario obsignandi ritu TRACTATVS.

Quid Anuli, siue sigilli nomine intelligatur *Cap. I.*

Verbi nomenclatura tractatum aggredi suscepto oneri rem conuenientem mihi facturus videor, si quid anulus, quot ei nomina, quotuplex vsus, quiduè olim sigillum fuerit, principio statuam, Principis eloquentiæ consilium secutus 1. de off. vbi. *Omnis*, inquit, *quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur, quid sit id, de quo disputetur.*

Est autē anulus latinè, quod græcè Δακτύλιος à digitorum vestitu, dicitur: quamquam, & de nomine ipso non parum ambigi video. *Anuli ethymolog.*

Quibus nominib. anulum antiqui appellarent.

Anulum enim à quibusdam condulum, & condalium, A græcis, & nostris vngulum teste Plin.nat.hist.lib.33.cap.primo;illa fortasse ratione,vt Isidorus sentit lib.19.orig.cap. 32. quia sicut vngula carni, ita gemma anuli auro accingatur; sicuti & samothracius aureus quidem, sed capitulo ferro à loco ita vocatus] Ab alijs verò anulum symbolum appellatum fuisse aperte indicat Plaut. Pseud. act. 1.sc. 1.

Ea causa miles hic reliquit symbolum
Expreßam in cera ex anulo suam imaginẽ,
Vt qui huc afferret eius similem symbolum.

Sic apud Terent. Eunuch. *de symbolis esse*, & alibi,*symbolum dare*, ad anulos refertur, vt ibi communiter Terentiani interprætes exponunt. Et Plinius ipse nat.hist.lib.32.ca.1. à priscis *vngulum*,habẽt mm. ss. *cingulum*, nouissimè à Græcis, & nostris *symbolum* vocatũ, perhibet. Desumptum autem id nomen ex eo obseruauit Philippus Beroaldus ad 10. librum Apul. de As. aur. quod pro arrha collationis ad ientaculum,siue prandium facien dum deponi soleret. Cum enim nihil aliud *symbolum* sit, quàm plurium in rem aliquam collatio ex D.August, serm. 115.de temp.recte *symbola* pro collatoribus, siue commessalibus accipiuntur, quæ adolescentuli in vnũ pro rata conferunt prandij, vel cœnæ, vel ientaculi causa. Sic enim & hodie vulgari sermone *collationem facere* dicimus, pro *ienta-*

Vnde sit quod vulgo dicitur facere collationem.

culum

culum sumere; quoniam scilicet id ex collata pecunia plerumque fieri solet. *cap. non oportet dist. 43. Non oportet Clericos ex symbolis, quæ vulgus commessalia appellat conuiuia celebrare.* Huius etiam loci est, quod à Platone libro XI. de leg. aduersus sordidam conuiuarum auaritiã in hæc verba præcipitur. *In eo conuiuij genere, quod ex symbolis fit, & ἔρανος vocatur, si quis se violatum conqueratur, aut alio quouis modo sit ea de re controuersia, ita inter se partes agant, tãquã nulla hac de re vtilis actio cuiquã sit cõpetitura, vt sordidis huiusmodi litibus omnis ansa præcidatur.*

Porrò Casaub. animad. in Athen. lib. 3. cap. 31. differentiam inter συμβολα & συμβολὴ, ostendens, συμβολὴ, inquit, *est collatio eranistæ ad conuiuium*, quisque enim quod ad manum erat conferebat. Eæ partes dictæ συμβολον, & conuiuium huiusmodi eranos, vel δῆπτον ἀπο συμβολον vocabãt anulũ. Terẽt. Eũ.

Heri aliquot adolescentuli coïjmus in Piræo,
In hũc diẽ vt de symbolis essemus Chereã ei rei
Præfecimus: dati anuli: locus tẽpus cõstitutũ est.

De quo etiam anuli vsu Plin. loquitur lib. 32. *celebratior anuli vsus &c.* Auserim tamen dicere, non anulos modo symboli appellatione accipi solitos, sed generaliter quidquid arrhę loco daretur. Sic & tesseræ illæ, quarum olim in contractibus vsus loco præsentis pecuniæ, symbola dicebantur, sic Theophrastus in character. cap. de desperat. *& cum præstigiæ spectantur ad quemquè spectantium adire, & stipem*

æream exigere, ac si quis symbolum afferens, gratis spectare postulet, cum eo rixabitur, quo etiam sensu accipiendum illud Isidori lib.5.orig. c.24. vbi ait. *Veteres quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant.*

Anulorum vsus. Verùm quidquid sit, de vocabuli differentia parum laboro, certissimum illud est, triplicem omnino anulorum vsum extitisse. Erat siquidem superstitiosè sponsalitius anulus, qui modò religiosè est, isq; ferreus in fidei signum dabatur sponsæ, & arrhæ loco. Alchernius de laudibus virginitatis, *anulo*, inquit, *subarrhatam sortitur virgunculam, &* Iul. quoq; Solin. de Thracum vxoribus, *quæ*, inquit, *præceteris specie valent subarrhari volent.* est enim sponsalitius anulus ex D. Hier. in cap. VIII. Iob. & in III. Isaiæ, & Beda in cap. 15. Lucæ homil. 40. *sinceræ fidei signaculum, quo promissa certa impressione signantur.* Quod quidem arrhæ genus adeo seculis omnibus familiare fuit ut ipsius Dei genitricis Iosephique sponsalitio illustre redderetur. Constat siquidem ipsi quoquè Beatissimæ Virgini à Iosepho anulũ datum esse, quo modo D. Laurentij templum in Perusina Ciuitate, vbi religiosissimè asseruatur, non mediocriter colitur, quamuis cuiusnam materiæ existat non facile discutias. Meminit de eo Io. Chartag. de sponsat. B.V. lib.4. hom. prima. Quin etiam fuit anulus honorarius insigne equestris ordinis, quo Ro-

mani scribas suos, & milites post reportatam de hostibus victoriam aduocatis concionibus donare solebant. Testis est Cicero orat. V. in Ver. Cuius etiam rei intuitu Aristoteles lib. 7. de Rep. Chartagine legem fuisse tradit, vt quot quisque expeditiones fecisset, tot digitis gestaret anulos. Contra verò apud Macedonas seruatum, vt qui nullum in bello hostem interfecisset, pro cingulo, hoc est pro anulo, capistro cinctus foret. Sic enim & Romanis perquam familiare fuisse legimus, vt anulorum largitione libertos bene merentes in ingenuitatem reuocarent, quo pacto L. Sullam Dictatorem Q. Roscium Comædum, Cæsarem Dictatorem D. Laberium anulo aureo donasse legimus, non quidem ut eos, quos donarent equites Romanos facerent, sed ut eos eo iure afficerent, quo quidem fuissent, si lecti equites à Censoribus essent, quorum illud erat præcipuum. Sed enim plura de eo cap. 5. vbi promiscuè honorarium anulum ad obsignandum inseruijsse, patebit. Iam verò tertium anulorum genus signatorius, siue sigillaricius fuit, quem nos hodie *sigillum* appellamus, quo semper veteres ad obsignandum vsos esse video. De eo mihi, prætermissa priorum examinatione, nisi quatenus fortè instituto operi inseruiet, præsens negotium erit. Ceterum quoniam (quod ad secundam capitis particulam attinet) sigilli nomen rarò apud veteres in rem præsentem animaduer-

Sigilli vox quid proprie fuerit antiquis.

terim vſurpatum, conſentaneum arbitror aperire, quid antiquis ſigillum fuerit, & quid modo recentioribus.

Sigillum parua fictilis imago.

Sigillum itaque pro parua, & fictili imagine, ſiue hominum ſimulacro ſæpenumero accipi conſueuiſſe ex Martiali lib. 14. epigram. 185. cognoſcere licet.

Gloria tam parui non eſt obſcura ſigilli.

& alibi.

Sum fragilis, ſed tu, moneo, ne ſperne ſigillum.

Vbi Raderus ex Plin. lib. 34. cap. 8. *Sigilla*, inquit, *ſunt icunculæ infra humanam ſtaturam, quas Saturnalibus miſſitabant.* Vnde Rhodig. antiq. lect. lib. 17. cap. 16. & Io. Brodeus in ſcholijs ad ſecundum librum Epigram. græc. Epigram. 8. & alij plures ſigna, & ſigilla vniuerſim ea dici, obſeruant, quæ humani habitus ſtatura minores ſunt. Quo ſenſu etiam de Tiberio apud Suet. legimus cap. 43. cubicula plurifariam tabellis, & ſigillis laſciuiſsimarum picturarum exornare ſolitum. Horũ

Sigillorum huiuſmodi origo.

originem optimè omnium Macrob. Satur. lib. 1. cap. 7. in hunc modum recenſet. *Epicadus*, inquit, *refert Herculem occiſo Geryone, cum victor per Italiam armenta duxiſſet, Ponte qui nunc Sublicius dicitur ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluuium demiſiſſe, vt aqua ſecunda in mare deuecta pro corporibus defunctorũ, veluti patrijs ſedibus redderentur; & inde vſum*

talia

talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei origo verior æstimatur, Pelasgos (postquam fælicior interpretatio capita non viuentium, sed fictilia, & φοτος æstimationem non solum hominem, sed etiam lumen significare docuisset) cœpisse Saturno potius cereos accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditum, vt cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, quæ homines pro se, atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent, Hactenus ille. Portò sigilla huiusmodi oscilla etiam esse dicta tum ex Macrob. supra ex eo ritu indicatum est, tum ex Virgilij carmine secundo Georg. quidam existimant. *Sigilla v-scilla dicta.*

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Interpretantur enim, vt velint fictilia simulacra ex pinu suspensa, quemadmodum, ad sacras olim arbores lucernæ appendebantur. Sed ea de re Seruius, & cum eo pleriquè iuniorum; hoc vnum dico, videri nostros hanc quoq; superstitionem in religionem commutasse, quãdo & sanctorum sepulchra, & circũ altaria parietes hodie religiosis hiscè sigillis, quæ nos vota dicimus, onusti appareant. Sed ex alijs etiam sigillorum huiusmodi vsum cognoscere licet, ac ea quidem in primis dono pueris transmitti solita, præter citatum Martialis locum, ex illis quoq; Spartiani verbis de Antonio Caracalla satis aperte colligitur. *Religiosa sigillorum commutatio.* *Vota hodie à nobis dicuntur.* *Sigilla dono dari solita.*

Quæ à parentibus sigillariorum gratia acceperat,

ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit. Quin & ciuium moris fuisse, vt similibus simulacris æreis, argenteis, atque aureis inter solennia sigillariorum (sicuti & à nobis Dominicæ Natiuitatis gratia non raro fit (sese inuicem donarent scribit Guliel. Stuchius antiquit. conuiu. lib. 1. Nec non & vicum Romæ fuisse, vbi sigilla fingebantur, ac venalia proponebantur, auctor est Gell. lib. 2. cap. 3.

Statuæ ipsæ sigilla dicebantur. Addiderim statuas etiam ipsas grandiusculas sigilli vocabulo nõ semel appellatas, quod præter ea, quæ superius dicta sunt, varijs apud Ianum Gruterum solertissimum antiquitatis indagatorem, monumentis constare etiã potest. Exemplũ subijciam, quod ex Appiani schedis alias se desumpsisse, refert. Tit. Dijs dedicatorum. pag. 57. num. 4. apud Isaram Fluuium.

MARTI. AVG.
CONSERVATORI.
CORPORIS. SVI.
MERCVRIALIS. AVG.
N. V. EX. IVSSV.
NVMINIS. IPSIVS.
SIGILLVM. MARMOREVM.
POSVIT.

& tit. ac pag. ijsdem num. vero secundo collectam Lauinij vetustissimam inscriptionem ab Alberto Pighio non vulgaris eruditionis viro idem Gruterus in hanc formam profert.

MAVORTIO.
SACR.
HOC. SIGILLVM.
A. SERVO. TANGI
NEFAS. EST.

At verò ne temerè cautum quiſquam putet, vt ſerui à ſimilibus ſtatuis tangendis manus abſtinerent, ſciendum in primis eſt, præter Deorum aras, in quas nos hodie religioſiùs impunitatis gratia confugimus, ſtatuas quoq; clarorum virorum damnatis olim perfugium, & tutiſsimum ſalutis aſylum extitiſſe. Sic Decium Magium Cyrenas tempeſtate delatum ad Ptolomæi Regis ſtatuam confugiſſe Liu. tradit. hiſt. lib. 23. Et Suet. in Auguſto *Antonium iuuenem ſimulacro Iulij, ad quod poſt multas, & irritas preces confugerat abreptum interemit*; & in Tiber. de Agrip. *Nouiſſimè calumniatus modò ad ſtatuam Auguſti, modò ad exercitus cōfugiebat.* Reſq; eo euaſit, vt non periculi ſolum fugæ, imago Imperatoris eſſet, ſed calumniæ occaſio. Ea abrepta inferre iniuriam licebat, nō ſolum vitare. Præcipuū autem ſeruorū morem ad eas confugere, expreſsit Senec. de clem. lib. 1. *Seruis ad ſtatuam licet confugere, cum in ſeruum omnia liceant.* Vlpian. in Pythœanis fragmentis; *ideoq; cognoſce de querelis illorū, qui ex familia Iull. Sabini ad ſtatuam confugerunt, & ſiue durius habiti, quam æquum, vel infami iniuria adfectos cognoueris, venire iube, vt in poteſtatem Sabini non reuertantur.* & Philoſtratus de vita Apol-

Cur ſerui vetitū ſtatuas aliquas tāgere

lonij lib.1. *erat*, ait, *apud Aspendios asylum Tiberij, statuæq; sanctiores illis in locis, venerabilioresq; quàm Iouis Olympi simulacrum habebantur, ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quòd seruũ suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat.* Itaque subuenerunt mox leges, & ne ad statuas, vel imagines quis confugeret, Senatus censuit, eumq; qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset *in vincla publica coerceri* D. Pius rescripsit l. vnic. C. de his, qui ad stat. confug. ait Callistratus. l. 28. de pœnis; sed & statuæ Deorũ eodem iure adfectæ sunt, itaq; adscriptum *à seruo non tangi*. Alia præterea (ne longius ab instituto aberrem) eaq; diuersa fuit sigilli significatio, cuius Strabo in secundo Geograph. lib. meminit, scribit enim Eratosthenem solitum appellare sigilla portiones illas terræ habitatæ, quarum vna septentrionalis vocatur, meridionalis altera. Non inficior tamen sigilli nomine idipsum aliquando intelligi consueuisse, quod de anulo signatorio, vnde & apud Licophronem ita legitur.

Summa in statuas nõnullas antiquorum obseruantia.

Terræ habitatæ portiones ab erat osthene sigilla appellantur.

Sigilli vocabulũ pro anulo Signatorio ět apud veteres aliquãdo habitũ.

Reliqua porro vermiculatum non tangens ædes
Sigillum seruabit. ———— ————

Et in Dione lib. 51. hist. Rom. anuli signatorij Augusti, & Galbæ *sigilli* nomine appellantur, vt & multis alijs locis videre est. Is igitur veterũ sensus fuit de sigilli vocabulo, mox quid recentioribus, experientia ipsa docet, nil aliud Sigilli appellatione accipi, quàm signa-

culum

culum illud vniuscuiusq; propriũ, quo ad epistolas, pleraque alia obsignanda frequentissimè vtimur, siue anulus illud sit, siue non. Signaculum, inquam, non signum: cum probatis auctoribus hæc duo plerũq; nomina nõ idem fuisse comperiam, quorum discrimen ex vno Origenis loco lib.4. in Epist. ad Rom. colligimus, vbi *fortassis*, inquit, *idem videbitur aliquibus signum quod signaculum; sed mihi vterq; sermo multam videtur inter se habere differentiam, signum namq; dicitur, cum per hoc quod videtur aliud aliquid indicatur, signaculum dicitur, cum alicui rei seruandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alius, nisi ille qui impressit resignare debeat.* Nos hic & anulum quatenus signatorius est, & sigillum hoc vltimo modo acceptum examinandum constituimus.

Quid nobis sigillũ sit.

Discrimen inter signaculum, & sigillum.

De Anuli signatorij antiquitate, siue de primo illius inuentore. Cap. II.

VEtustissimi instituti fuisse ipsum gestare digitis signatorios anulos, non vulgare testimonium illud esse potest, quod Genes.38. de Thamar muliere scriptum est. Huic namq; pactæ con cubitus mercedis arrham postulanti, anulum, siue *sigillum*, vt hebrea dictio reddit, à Iuda datum esse, legimus. Ex quo sanè more cõparatum postea crediderim, vt signatorium anulum sibi mutuo darent homines insponsionum

Sigillum Thamar arrhæ loco postulat à Iuda.

Anuli signatorij vsus ad spõsiones, & arrhas.

sionum vsus,& arrhæ loco Plin.lib. 33. cap.1. *ad sponsiones anulo exsiliente*,& Iuuenal.sat.sexta

———Et digito pignus fortaße dedisti.

Demosth. quoque πρὸς Πανθαιρετον, proponit sponsionem ita factam φέρε τυεῦ δακτυλον λεβε & Plautus Curcul.act.2.sc.vlt.

Prouocat me in aleam, vt ego ludam: pono pallium.

Ille suum anulum opposiuit.———

Vnde dici solebat anulus fideiussor extremæ voluntatis, ad quod alludũt sequentes versus.

Talibus à dominis post cuncta nouissimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

Quod Timothei Ducis exemplo cõfirmatur, qui Polyæno authore stratag.lib.3.cum in Atticis castris nummi inopia cum militibus laboraret,mercatores induxit,vt suo ipsius anulo signatorio pro numismate vterentur. Discedentes verò sigillum, & argẽtum acciperent: quæ facto, abundans mox pecunijs Timotheus constitutum precium persoluit. Vlp. lib.5.§.item si institor,& l.si gratuitam.de pręscript. verbis. §. vlt.& l. exẽpto.n..§.ego illud de act.empt.Cæterum vt iam ad anuli vetustatem astruendam redeã.Gẽ.c.41.traditur Pharaonem Aegypti Regem beneficio acceptæ diuinitus ominationis, vt Iosephum excellenti dignitatis gradu cohonestaret,anulum, quẽ digito gestabat, eiusdem Iosephi manui inseruisse.Ex quibus,& alijs colligitur à qua antiquitate principium mos iste petat, vtpote

qui

qui ab ipſis penè humanæ naturæ primordijs proffuxerit. Quare nec facilè dixeris, quis opifex fuerit, cum & ſcriptores vniuerſim vera anuli origo lateat. Iam verò quoniam certi quippiam de hac re affirmare non auſim, libet hic locum fabulæ, & mendacio facere. Prometheum Caucaſi rupibus à Ioue alligatum fabulantur, quòd per ludibrium tecta ſibi in conuiuio oſſa appoſuiſſet, quod ignem cæleſtem ſurripuiſſet, quòdque de ſtupro Mineruam ſollicitaſſet. Ceterum cùm Iupiter Thetidis amore captus ab eo fatorum præſcio cognouiſſet, naſciturum ex Thetide filium patre maiorem, memor eorum, quæ aduerſus patrem geſſerat, metuenſq; ne par redderetur, à Thetide abſtinuit, ac Prometheum grati animi monumentum ſoluit, ea tamen lege, vt anulum lapide, & ferro compactum geſtaret, ne omnino pœna videretur exolutus. Hoc anulum fuiſſe, hoc gemmam dicunt. Sed hæc ſatis; non enim fabellis rerum vetuſtas comprobatur, vbi tot inſignia ſacrarum hiſtoriarum loca intercedunt. Inter quæ inſignis ad anuli antiquitatem eliciendam locus Exodi cap. 33. ſe offert, vbi à pijs mulieribus anulos in donaria collatos legimus. Neque demùm Plinij ſententiam (quam alioqui propter ſummam viri authoritatem apprimè reuereor) hoc loco admittendam cenſerem, qui cap. 1. lib. 33. nullum Illiacis temporibus anulum fuiſſe aſſeuerat, vnde & Homerum teſtem vocat,

Incerta vera anuli origo.

Fabuloſa anuli origo

Plinij ſententia examinatur.

cat, qui & codicillos misſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea, argenteaq; & ea colligata nodi non anuli nota: nam qua ratione Homerum huius rei auctorem faciat, non video, cum id apertè nullibi ex ipſo conſtet. Neque enim (quod forte Plinij fundamentum fuit) ex Vlyſsis vinculo, quo Aretæ dona arca incluſit id inferre poteſt, cum per id temporis Vlyſſem eo maximè vti par eſſet, quippe quod à Circe venefica iam edoctus fuerat. Demonſtrat id aperte Odyſſ. VIII. Homerus in hæc verba.

Homerus à Plinio an rectè citatus.

Ipſe tunc vide de operculo, ſtatim vero vinculũ circumliga ———

Ne quis tibi in itinere damnum afferat, cũ fortè

Dormieris dulce ſomnũ profectus in naue nigra.

Ceterum poſtquam hoc audiuit prudens Diuus Vlyſſes ———

Statim aptauit operculum, celeriter autem vinculum circumligauit ———

Vartum quod olim docuit veneranda Circe.

Ad quem locum interpretes communiter vinculum huiuſmodi vulgarium ſecuritatem exceſiſſe perhibent, & Euſthatius hoc loco, Iacobus Cuiac. lib. 37. cap. 12. & Adrian. Iun. in ſuis adagijs monent poſſe prouerbialiter *Vlyſſis vinculum* de rebus diligẽter, & tutò obſerratis vſurpari; qui ſanè mos ciſtas vinculis muniendi ex Laconum inuẽtione euanuit, & clauibus poſtea vti cœptum eſt.

Vlyſsis vinculum de rebus tuto obſecratis prouerbialiter dici ſolet.

Potuit

Potuit igitur & Illiacis temporibus anulorum vſus viguiſſe, quòd verò nodum potius, quam anulum Vlyſſes adhibuerit Circe iuſſu factum id eſſe ſupra ex Homero indicauimus. Ego verò interea mirari non deſino, quo pacto tantæ lectionis vir antedicta ſcripturæ loca adeo incautus prætermiſerit, vt ne verbum quidem de illis fecerit, niſi id forte ethnici authoris cecitatis tribuamus. Ceterum, quod ad anulorum, antiquitatem attinet, abundè nos dixiſſe exiſtimo, plura etiam in ſequentibus obiter dicenda occurrent. *Plin. ſacræ ſcripturæ ignarus.*

Cuius Rei gratia fuerit anulus inuentus. Cap. III.

QVamuis de vero anuli authore nullus adhuc auſerit affirmare, in eo tamen omnes conueniunt, vt non ad ornatũ (quod falsò effœminati homunculi, & mulierculæ credunt) ſed ad ſignandum inuentum eſſe, doceant. Ita Macrob. Satural. lib. 7. ex Atteio Capit. Plin. lib. 33. cap. 1. Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 19. Pier. Valer. Hieroglyph. lib. 41. & Budæus lib. 3. de aſſe, anulos ab antiquis non ad decorẽ, ſed ſignandi cauſa inuentos, ac geſtatos fuiſſe, ſcribunt. Hos ſequitur Clem. Alexand. Pædag. lib. 3. capit. 11. vbi hæc habet expreſſa verba. *anulus datus ſemel ſponſæ loco ar-* *Anulus ad ſignandum non adornatum inuentus.*

rhæ

rbæ non ornatus causa dabatur, sed vt obsignaret quæ domi essent. Circulari verò ratione sponsæ dari suspicor, quia arctissimum Matrimonij fœdus ꝑpetuo nec desituro amore nitatur. §. 1. de pat. potest. vel quia prolis æternitas successione quodammodo aquiritur l. liberorum §. fi. de verb. signifi. Hinc Atteius Capito annũ *à circuitu temporis* putat quod *an* antiquis *circum* esset: vnde ambire & Cato in origin. *an terminum* pro *circum terminum*, dixit, & Aegyptij mundum figurantes in orbem pingebant suam ipsius caudam deuorantem, quia hæc figura est. Et quidem postea lege caueri cœptum est. ff. de verborum signific. l. signatorius, signatorium anulum ornamenti appellatione non contineri, quem locum Glos. sic explicat, *in præscriptione bonorũ alicuius, si de muliebribus ornamentis agatur, ne quis sibi signatorium anulum, aut res alias pannicularias audeat vendicare.* de bo. damna. L. Diuus, & ibidem vir doctissimus Iacobus Cuuiac. declarat, anulos signatorios quibus custodiæ causa sigillamus inter hominum ornamenta minime recenseri, quia hos ornatus causa non fabricauit, sed necessitas, non minus quàm claues, & seras. Huc spectat ẽt quod à Solone lege tab. XXIV. cautũ legimus in hęc verba. *Si quis anulario anulũ vendiderit, signũ seruari fas esto*: cuius rei argumento est L. gemma ff. ad exib. Quod autem signatorij anuli cura ad matresfamilias propriè spectaret, pluribus locis docet Xenophon

Anulus signatorius inter ornamenta muliebria non recensetur à Iurecons.

Ad matres familias anuli cura spectabat.

phon in Oecon. & Flau. Vopiſc.in Aurel. *vxori*, inquit, *& filiæ anulum ſigillaricium quaſi priuatus inſtituit*, filiæ quidem natu grandiori & iam in matrimonio collocatæ, vt monet Caſaubonus hic; tantum enim à fœminis ſtudium circa res familiares, tantamque ſolertiam veteribus requiſitam eſſe, Tertull. ſcribit apolog. aduerſ. gent. capitu. 6. vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ Loculos, ſui inedia necarint. Sed & interdũ maiori natu liberorum à parentibus traditũ, colligit Oinot. ex l. 77. §. 21. ff. de legat. 2. Quare nec poterat vxor, mortuo marito, eius anulo ſignare, ſi ſe in aliam familiam tranſtuliſſet, imò prohibebatur, remanebatq; anulus apud hæredes, vt l. ſi quæ ſunt ff. famil. erciſc. Porrò quidnam tam oculatos homines effecerit, tamquè ad rerum domeſticarum cuſtodiam propenſos, in cauſa id fuit, quod rectam iuſtitiæ inſtitutionem non omnes ſequerentur, ex quo & ſerui, & domini iuſti ex æquo eſſent; ſigillis propterea opus fuit, quibus tuta quæq; reddi poſſent. Quare iure merito citato loco queritur his verbis Plinius. *Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia, in qua nihil ſignabatur, at nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina*, & paulò poſt eius rei cauſam ſubdẽs, *Hoc*, inquit, *profecere mancipiorum Legiones, & in domo turba externa, ac ſeruorum quoq; cauſa nomenclator adhibendus, aliter apud antiquos victum omnem in promiſcuo habebant, nec vlla olim*

Quid primum homines ad ſignandum impulerit.

B *cuſto-*

custodia à domesticis opus erat, nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterq; qui rapiant eas, & claues quoq; ipsas signasse non est satis, grauatis somno, aut morientibus anuli detrahuntur. Sed ne allatis tantum testimonijs contenti esse videamur, accedat id nobis corollarium, quod Isid. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 5. in rem præsentem, prodit; ob eam scilicet causam, Episcopo anulum dari, vt non ad elegantiam gerat, sed quasi signaculum secretorum, quare &. in eius traditione hæc solent verba proferri. *Accipe anulum discretionis, & honoris fidei signum, vt quæ signanda sunt signes; & quæ aperienda sunt, prodas.* sic quoq; & Theologiæ, & Iuris periti anulo donari solent, vt notat Alciat. parerg. lib. 8. cap. 10. quia anulo signata responsa antiquitùs Iureconsulti reddere consueuerant Augusti beneficio l. 11. §. pen. ff. de orig. iur. Quãuis Stephanus Forcatul. alia cõiectura nitens, aliter autumet, dari nimirum doctori anulum, vel quasi ius postmodum interpretaturo, vel quod equestris dignitatis, ac uirtutis insigne sit. ideoque Episcopis, & Doctoribus permittitur, non autem simplicibus Clericis glos. in ca. ut Apostolicæ de priuileg. in 6. ubi Doctores explicãt, clericos gestantes anulos, aut Episcopos, aut fatuos. Hæc igitur ratio potissima fuit, cur sigilla, & anuli adhiberentur, quæ non ad uenustatem, ac digitorum elegantiam, sed rerum domesticarum custodiam, vel dignitatem indicandam à ma-

Anulus episcopo in signaculum traditur non ad elegantiam.

Prisci I. C. responsa signata reddere solebant.

io-

ioribus inuĕtos esse, satis supra monstratum est.

Quanti Antiquis anulus signatorius fuerit. Cap. IV.

Aximi olim ab antiquis æstimatos signatorios anulos, atq; inter alia domesticæ suppellectilis ornamenta principem locũ obtinuisse, haud obscurè colligi pōt ex Ciceronis Epistola prima ad Q. Fratrē, qui, exponēte Manutio, ne sigillũ suũ passim tanquā doliũ circũferri sinat, sed illud diligenti custodia cōseruet, his eũ verbis hortatur. *Sit*, inquit, *anulus tuus, nō vt vas aliquod, sed tanquàm ipse tu, non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Licèt quidem Manutij expositio (vt illud etiam obiter adnotarim) à vero Ciceronis sensu multum aliena videatur, putantis à vase, aut dolio similitudinem duci, quòd perquàm ridiculum est. Verba Manutij hæc sunt. *Non vt vas aliquod, quod assiduè circumfertur, sed vide quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quæ tu non probares, & ne quis eo, quoties velit, vti possit.* Non inquam, meo iudicio, is Ciceronis sensus fuit. Ego sanè, locum Ciceronis primum dixerim, non carere menda, non enim aliquod, sed aliquis legi debet, sic habent nonnulli Codd. manuss. Bibliothecæ Ambrosianæ: Erratum autē inde fluxisse arbitror, quòd aliqui eodem mo

Anuli curam Cicero Q. F. suadet.

Manutij sensus.

Locus Ciceronis restitutus.

do, quo Manutius à vase deductam similitudinem existimantes, aliquis in aliquod mutarunt. Deinde assero Ciceronem non ad dolium aliquod, sed ad sponsorem respexisse; nam vas, si facit vadis, sponsorem significat, & si aliquantulum differt, declarat Varro lib. 5. de ling. lat. vbi hæc habet verba. *Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat.* Consuetudo erat, vt cum reus parũ esset idoneus inceptis rebus, pro se alterum daret, à quo caueri postea lege cœptum est ab his, qui prædia venderent, vades ne darent; ab eo scribi cęptum in lege mancipiorum, vadem ne posceret.

Ait igitur Cicero: cauendum est tibi, Quin te, ne anulus tuus sit tanquàm vas alienæ voluntatis, idest ne aliquis tuum quæstum hac ratione faciat in prouincia, dum anulo tuo multa obsignat, te insciente, corruptus largitione alicuius prouincialis: fuisset enim tunc anulus verè sponsor alienæ voluntatis, idest eorum, qui corrupti fuerant, nam sicut creditores vades postulant, ita illi prouinciales, ne temerè pecuniam darent ijs, qui polliciti erãt se obsignaturos Prętoris edictum, aut interdictum aliquod, postulabant antè vadem. Is autem erat prætoris anulus; obsignationẽ enim vbi viderant, decipi se postea posse non credebant.

Verùm enim verò non ex vno tantũ signatorij anuli æstimatio, dignitasq; comprobatur

tur. Scribit Alex.ab Alex. genial.dier.lib.1.c. 26.& lib.secundo cap.19. donari anulo apud Persas,maximi fœderis vinculum, ac intimæ amicitiæ, plenariẹquè quiduis agendi scribendiuè potestatis signũ fuisse:Constat enim Persarum Reges signatorios anulos gestasse, quos,vbi res poscebat,digito detractos fido alicui amico ad obsignandum dabant, & quod hoc signo confirmatum esset,sic ratum apud omnes,ut nefas violare. De Pharaone, & Iosepho superius dictum est. Antiochus verò,de quo Machab.lib.primo cap.6.filij imperijque totius curam Philippo cuidam,dato ei proprio anulo,cõmisit. Pausan. quoque Phocica lib.decimo, Phocum Aeaci filium anulo gemmato signatorio à Iasæo pro ueteris gratiæ reconciliatione donatum esse,tradit. Nequè præterea vulgare loci huius testimonium illud erit, quod cap. 3. libri Esther ab Assuero factum perhibetur, qui vt suam in Mardocheum voluntatem declararet,ipsumque in locum Aman sufficeret, anulum signatorium,quem ab Aman in crucem suffigendo recipi iusserat,digito suo detractum, summa ei beneuolentia tradidit,summoquè eũ apud se loco esse, palam hac tessera confirmauit. Tissaphernem quoquè aliquando à Clearcho rogatum,Ctesias refert,vt pectinis copiam sibi faceret, mox anulum suæ amicitiæ mutuę ad necessarios, & familiares Lacedæmone suos insigne sibi dedisse, in cuius palla Ca-

Honorificentissimũ apud antiquos donari anulo.

ryatidés saltantes insculptę visebantur. De Mentore uerò Hermiæ anulum accipiente, ipsiusque nomine literas ad arces, & omnia dedenda conscribente Diodor. Sicul.lib.16. & Polyen.lib.6.meminerunt. Sic mouente in Bizantinos Philippo, annumque ætatis sextũ decimum Alexander ageret, demandatam ei Macedoniæ, *& sigilli* curam, scribit Plutar.in Alex. Quin etiam memoriæ proditum à Iustino historico lib.12. & Curtio lib.10.legimus; ipsummet Alexandrum Magnum iam iã animam agentem, præclusa voce, exemptum digito anulum ipsum Perdicæ summo copiarũ Duci tradidisse. Id ipsum etiam ab Augusto factum videmus, qui moriturus signatorium anulũ Agrippæ familiari suo in potestatis signũ exhibuit, vt ex Dione lib.53. Xiphilinus scribit. Accedit, quod de Tiberio Valer.Max. lib.7.cap.9.& Suet.ca.73. memorant. Is enim deficiens exemptum digito anulum, quasi alicui traditurus parumper tenuit, postea verò adhuc animam expiranti, Caligula de digito detrahi, iussit, in Calig.cap.12. idem adijcit. Atqui ipse etiam Hegesippus hist. lib.primo cap. vltimo refert, Ptolomæum Alexãdri mortui anulum digito detraxisse, & in cõcionem protulisse. Patet id in eam rem quoquè Ciceronis locus in orat.pro Rosc. Amer. non longè à fine, ex quo maxima anuli existimatio colligitur, vbi Chrysogonum alloquens, ait. *Si vestitum, quo ipse tectus erat, anulũq; de digito*

suum

suum tibi tradidit. Nequè præterea illud omiserim, quod de Cæsare Suet. scriptum reliquit, vt quo loco anuli signatorij apud omnes fuerint, clarius innotescat. *Ille*, inquit, *cum in alloquendo, exhortandoq; sæpius digitum læuæ manus ostentans, affirmaret, se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque æquo animo detracturũ sibi*. Sed enim quanti faceret, & Verres signatorios anulos, declarat Cicero lib. 4. in eundem act. secũda, qui eius in surripiendis anulis auiditatem his verbis insectatur. *Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescumque alicuius gemma, aut anulo delectatus est*; quod autem de signatorijs Cicero intelligat, cap. 9. demonstrabimus. Ad quod illud. Horatij etiam alludit lib. 1. Od. 9.

Pignusq; direptum lacertis
Aut digito malè pertinaci.

Et illud Terentij Hecy. act. 5. sc. 3.

Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse,
Dicitq; sese illi anulum, dum luctat detraxisse.

Maximam verò præ cæteris anulorum æstimationem arguit ea Annibalis solertia, quam ex Plutarcho discimus in Marcello. Is, cæde nunciata Marcelli, cum in tumulum properasset, corpusq; contemplatus esset diù, & robur, ac speciem considerasset, nullum, ei, dictum excidit arrogantius, nec lætitiam vultu, vt

alius fortaſsis, acri, & graui ſublato hoſte, præ ſe tulit, ſed ad inſperatam mortem obſtupeſcens, anulo eius ablato, cætera vilipendẽs corpus eximiè ornatum, & cultum honorificè cremauit. Cui non abſimile factum à Cæſare, idem Plutarchus memorat in Pompeo ad finem. In Aegyptum enim veniens, eum qui caput Pompei ſibi obtulit, vt deteſtabilẽ auerſatus, anulum eius accipiens illachrymauit. Sed quid iam plura? cum & leges ipſæ per anuli ſignatorij traditionem indicari olim hæredes, decernerẽt; Ita Papinian. in L. cum pater. §. pater. D. de legat. ſecundo. *Pater pluribus filijs hæredibus inſtitutis moriens, claues, & anulum cuſtodiæ cauſa maiori natu filiæ tradidit.* & Vopiſc. de Aurel. *vxori, & filiæ anulum ſigillaricium quaſi priuatus inſtituit.* Valer. verò Maximus lib. 7. cap. penult. & vlt. de Tito Barulo refert, ipſum morientem Lentulo Spinteri, cuius viuens animum amantiſsimum ſenſerat, anulos ſuos, perinde, atq; vnico hæredi tradidiſſe. Et Marcus quoq; Popilius, cum Oppium Gallũ ab ineunte ætate ſibi familiariſsimũ decedẽs pro uetuſto amicitię iure vltimo complexu, & oſculo vnum de multis, qui ante eum aſsidebant, iudicaret, anulos ſuos ei tradidit, ne quid videlicet ex ea hæreditate, quam nullo pacto aditurus erat, amitteret, quos poſtea Oppius vir diligens in locellum, ſiue ſaculum, quam burſam uocamus depoſitos, & à præſentibus aſsignatos hæredibus

Per anuli traditionẽ hæredes olim deſignati.

bus illius exhæres ipſe reddidit.

Nequè verò ſolùm ſupradictis rationibus à Principibus viris domeſticis ſuis, atq; à patri bus familias filijs datos anulos video, ſed & falſis gentilium Dijs, aut etiam parẽtibus ipſis ſuperſtites honoris, & gratitudinis ergò ſæpisſimè poſuere. Teſtantur id apertè inſcriptiones vetuſtiſsimæ, quæ paſsim apud Gruterum reperiuntur, libuit autem hoc loco eius exemplum ſubijcere, quæ tit. Dijs dedicat. pag. 59. his verbis habetur. *Anuli Dijs parentibusque dicati.*

VENEREM. AVG. CVM. PARERGO.
ITEM. PHIALAM. ARGENT.
AEMIL. RVST. F.
ITEM. TABVLAM. ARGENT.
M. ANNIVS. CELCITAN. TEST. SVO.
POST. MORTEM.
AEMILIAE. ARTEMISIAE. VXORI.
ET. HEREDI. SVE. PONI. IVS.
AEMILIA. ARTEMISIA. TIRA. POS.
EADEMQ. DE SVO. ANVLVM. AVR.
GEMMA. MELIORE.

Illud quoq; quod à priſcis ſomniorum obſeruatoribus de anulo traditur, ſummo eum loco habitum, manifeſtè arguit, cuiuſmodi eſt, quod Artemidorus Oinerocrit. lib. 5. cap. 32. ariolatur his verbis. *Viſus eſt ſibi quis anulum ſuum, quo omnia obſignabat eieciſſe, deinde quærens lapidem, qui in ipſo erat, in multas partes comminutum reperiſſe; itaut de cætero inutilis eſſet annihilata, ſunt ipſi omnia negotia per quinq; & quin-* *Inſomnia de anuli ſiue ſigni cõminutione quid antiquis portenderent.*

qua-

quaginta dies. Atq; id à nobis pro capitis corollario positum sit.

Quemnam maximè anulum gestare deceret, qualem, an plures quàm vnum, quouè digito ferendum, veteres dixerint.

Cap. V.

Dea, quæ de anulorum præstantia superius diximus, illud etiam insigne splendoris argumentum accedit, receptum vsu quondam à priscis, vt non nisi ingenuis viris aureum anulũ gestare licuerit (aureum inquam, nam alioqui & seruis ferreus ad signandum nempe cõcessum fuisse, infra indicabimus) quo veluti indice ipsorum libertas monstraretur, & equestris ordo à seruorum turba distinctus foret. Eius rei testes erunt Macrob. Saturnal lib. 7. ex Att. Capit. Pier. Valer. Hyerogliph. lib. 41. & alij iuniorum plures, qui liberos solummodò homines, & quibus fides adhiberetur, anulum habuisse, testantur. Quam quidẽ distinctionis rationem paulatim, cùm luxuriãtis æui abusus, tum impudentissimorum seruorum superbia penitus abrogauit; cum enim nullum seruis ius esset aurei anuli in propatulo gestandi, ecce, nouitio inuento, alij ferro aurum superinduxere, alij aurum merum, purumq; decolorarunt & in ferri modum deformarunt; id enim certè fuit. Aurum gestabaut,

Vetitum seruis anulum aureũ gestare.

bant, nec videbantur geſtare, cum colore aliquo atro (hodie etiam vſitatiſsimum) id velarent. Nam ſeruis certè, alijsq; vulgaribus, homunculis anuli ferrei tantùm vſum fuiſſe teſtantur Iſid. lib. 19. ca. 32. & Statius. in lachrymis Hetruſci.

Mutauitq; genus, læuæ ignobile ferrum
Exuit, & celſo natorum æquauit honore.

Quibus accedit Appiani teſtimoniũ li. 1. bell. ciu. vbi refert à Tribunis in exercitu Romano aureos, ferreos à reliquis geſtatos eſſe. Porrò de libertinis Carol. Sig. de antiq; iur. ciu. Rom. lib. 2. ſcribit, non ingenuos modò, ſed & ipſos aliquandò libertinos aureis donatos eſſe, eo nimirum conſilio, vt eiſdem & equeſtria ornamenta, & liberorum iura ea largitione tribuerent, vnde ſcriptum etiam reliquit Vlpian. cap. de iur. anul. aur. qui tali iure affectus eſſet, eum tamquàm ingenuum viuere, tamquàm libertum mori, quòd nimirum patronus præteritus aduerſus eius tabulas poſſeſsionem obtineret. Quarè cum dicat Dio, Menam Sexti Pompei libertum poſt proditam patroni ſui claſſem anulo aureo ab Auguſto eſſe donatum, & in equitum cenſum adſcriptum, eo munere in ingenuitatem aſcitum, interpretatur Suet. ſcribens Auguſtum neminem vnquam libertinorum cœnæ adhibuiſſe, excepto Mena, ſed aſſerto in ingenuitatem. Quo de iure hæc eodem in loco Dio adijcit, nemini quondam Romano

non

Atheniẽses ferreum anulũ tantum gestarunt.

non libertino solùm, sed ne ingenuo quidem anulos ferre aureos, præterquàm senatoribus, & equitibus licuisse. Vnde Tiberio Principe, Plinio authore, anno ab vrbe condita DCCLXXV. anulorum authoritati forma cõstituta est: quo tempore statutum, ne cui ius esset aurei anuli gestandi, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq; paterno sestertia CCCC. census fuissent, & lege Iulia theatrali, in quatuordecim ordinibus sedendi. T. Liuius lib. 3. decad. 3. scribit, neminem posse, nisi equitem aureum anulum habere; quare equestris ordinis insigne erat. Idipsum de Atheniensibus cit. loco testatur Alex. vbi ferreum tantũ anulum ad signandum gestasse, tradit. Maiora etiam libet ad ferre, quæ ex Tacito in lib. de moribus Germanorum cap. 31. didici; consueuisse Cattorum fortissimos quosq; ferreum anulum, velut vinculum gestare, donec sese cæde hostis absoluerent, ignominiosum sibi existimantes, quod auribus, oculisq; accepissent, gestamen id apud Romanos seruorum peculiare fuisse. Optimè verò omnium Lacedæmoniorum Reges sapientissimi tanto huic futuro luxui consulere. Vnde & 3. libro legum, quas Nicolaus Cragius diligentissimè collegit, ac recensuit, commentarijs etiam adiectis, tab. inquam 6. de habitu institut. 8. ita cauetur *Anulus in digito tantum ferreus sit.* Sanè ferrum fortes decuit; itaq; Lacedæmonij non aureo vsi sunt, sed ferreo de quo Plin.

Lacedæmonijs ferreus tantũ anulus permissus.

cit.

cit.loco,vbi adimens antiquiſsimis Romanis tũ Regibus,præter Numam,& Seruiũ, tùm & alijs anulos, miratur Tarquiniorum ſtatuas etiam ſine anulis eſſe, cum ij ex Gręcia, vnde & anuli vſus profluxit. Ex quo diſcere licet, fuiſſe quidem Lacedæmonijs, alijſq; anulos, ſed ferreos virtutis,ac fortitudinis indicium, potiùs quàm corporis ornamentum: habitum enim ferrum à maioribus, & validius, & conſuetius ei vſui, teſtatur Varro.Iuris porrò aureorum anulorum originem extitiſſe,ueriſimile eſt,à Gn. Flauio Annij filio, Appijq; Claudij Cæci ſcriba, qui legis actiones populo Romano vulgauit, ideſt ſolennes,& certas agendi formulas, quæ antea penes principes ciuitatis viros, Appium maximè, religiosè aſſeruabantur. Tam gratũ id munus populo fuit, vt licet libertini filius, Tribunus plebis, & ſenator,& Aedilis curulis crearetur, in gratiã tanti beneficij l. 11.§. poſtea cum ff. de orig. iur. Ceterum quamuis ante Gn. Flauium non fuiſſet aureorum anulorum vſus frequens, ipſe tamẽ vſus eſt,ſi Plinio creditur cit. loco,nẽpe velut ingenuus, & qui ius ciuile in manus populi miſiſſet,& vulgaſſet. Neq;hìc omitto,in valuiſſe quondam,ut cauſarum patroni anulis honeſtarentur. Iuuenal. Sat. 7.

Origo anulorum aureorũ à quo

Patroni cauſarum anulis decorati.

Ciceroni nemo ducentos ———
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit anulus ingens. ———

At verò de numero,illud ęque ſcriptores ſentiunt,

Turpe plures anulos gestare.

tiunt, plus quàm vnum habere non licuisse, quo scilicet domestica obsignarentur; Eius verò rei insignis Diui Clementis Alexandrini locus extat tertio. Pædagog. cap. xi. vbi ait. *Quòd si oporteat nos quoquè, qui Rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine vxoribus* (indicans signaculi curam ad matresfamilias spectasse, vt etiam alibi ostendimus) *nonnulla, vt sint tutiora obsignare, dat nobis quoquè vnum ad hoc signaculum: alij autem sunt abijciendi anuli.* Quinimò pluribus vti, turpe fuisse, affirmant Gothof.l. 74. de V.S. & Isidorus Orig. lib. 19. cap. 32. cuius etiam rei argumento esse potest Gracchi in Meuium inuectiua. *Considerate Quirites sinistram eius, en cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, vt mulier est ornatus.* Quod si quando duos à Crasso gestatos anulos scriptores prodiderint, id ei ob ingentes opes tributum, simul asseuerant, licèt in vno tantùm signum habere licuerit. Cuius fortasse rei intuitu, & hodie Assyrij singulos signatorios anulos gestant Io. Bohemus de gent. morib. lib. secundo capitu. 3. Quin plerosque etiam Romanorum pro grauitate anulis abstinuisse, idem Isidorus memorat. De fœminarum verò honestate illa maiorum instituta vigebant, quæ modestiæ, & sobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat, ut Tertull. scribit Apol. aduer. gē. cap. 6. præter vno digito, quem sponsus oppigno-

gno-

gnoraſſet pronubo anulo,vel duobus ad ſummum, vt Iſidoro placet. Sed laxatam ſanctæ huic diſciplinæ viam fecit temporum incuria,luxus cuncta occupauit. Singulos modò digitorum anulis onerare non ſufficit, tres etiam vni minimo congerere,nō pudet.Licèt quidem & Plinij, & Senecæ temporibus abuſum hunc inualuiſſe,ex Plin.cit.loc. & Seneca Natural.quæſt.lib.7.cap. 31. manifeſtè appareat: *Exornamus*,inquit,Seneca, *anulis digitos, & in omni articulo gemma diſponitur*,& Iſidorus lib.19.cap.32.Orig. *At nunc*, inquit, *pro auro, nullum fœminis leue eſt, atque immune membrum*. Atqui eius generis lapillos, gēmasq; vniuerſim incluſas habent, vt à cerdone equitem,& à vili muliercula nobiliſsimam viraginem haud facilè dignoſcas. Dedecet id ſanè, uiles præcipuè homunculos,& quibus capiſtro manus obligare prę̄ſtaret.Meminerint, Principibus quandoque uiris luxum huiuſmodi exitio fuiſſe.Neque enim Nonnio Senatori utilis fuit gemma 20.millibus ſeſtertijs taxata, propter quā ab Antonio proſcriptus fuit. Obfuit & in ſummum exitium gemma Conradino Neapolitano Principi,qua ſi caruiſſet, in tantum diſcrimen turpiſsimæ mortis non incidiſſet,latuiſſetq; hoſti,nec captus,nec occiſus in hiſtoriarum libris legeretur. Nam aduerſus eum cum Carolus Neapolitanorum Rex fuiſſet victoria potitus, ipſe agaſonis sū̄pto habitu aufugiens, retēto in digitis anulo

Anulorum quandoq; luxus damna pleriſq; intulit.

pre-

pretiosissimo incautus sese prodidit,non Agasonem,sed magnum principem : piscator enim ex gemma simulatam credidit personã, atque ideò captus, vltimo supplicio capitis abscissione publicè Neapoli mulctatus est. Peperit igitur anuli affectata gloria domino suo summam ignominiam, cum vitæ interitu, Sed & præterea Heliogabali luxus à paucis commendatur, quem singulis quoquè diebus nouos variasse anulos, eundemquè nunquàm bis induisse,traditur. Nequè demum aliam ob causam Cyrenensium mores scriptores redargüunt,quàm quòd,vt Aelian.scribit uariarum histor.lib.12.cap.30. eorum abiectissimi, & contemptissimi decem minarũ pretij sigilla habuerint, anulosque mirabili arte sculptos.

Cur in digito minimo proximo anulum veteres gestarent.

Sed iam quibus digitis gestarent, inspiciamus. Veteres quidem Græcos anulum in sinistræ manus digito, qui minimo est proximus,habuisse testis est Gell.lib.10.ca.10.Romanos quoque homines,aiunt,sic plerumque vsitatos anulis,quod in statuis Numæ, & Seruij obseruauit Plin.causamque huius rei Appiõ in libris Aegyptiacis dicit, quòd insectis, apertisque corporibus,vt mos fuit,quas Græci ανατομας vocant, compertum est,quendam tenuissimum neruum ab eo uno digito, de quo diximus,ad cor hominis pertingere, visumque esse,eum potissimum digitum tali honore decorandum,qui continens,& quasi cõ

nexus

nexus cum principatu cordis uideretur. *cap. fœminæ.* 30.*q*.3. Qua de causa etiam, Macrob. teste lib. septimo Satur. Aegyptiorum Sacerdotes circa Deorum aras positi, hunc in singulis digitum confectis odoribus, illiniebant, ac propterea anularem, medicinalemq; appellabant. Alij putant in hunc digitum anulum immissum fuisse, ne aurum tam facilè obterreretur (ignauissimũ enim eum esse inter omnes digitos manifestum est) ideoq; ad auri, & gemmarum incolumitatem aptior uisus est, non enim exporrigi sine aliorum comitatu potest, vnde minus attritui obnoxius est. Accedit læuæ manus opportunitas, in quã relegatus est, quòd dextera otiosior esset, quæ plurimum negotiorum gerit. Ad quod facere videtur Gracchi in Meuium paulò ante citata inuectiua, cum ait. *Considerate Quirites sinistram eius &c.* Postea autẽ, procedente tẽpore, & pollici proximum induere etiam Deorũ simulacris, uocaturq; à Polluce lib. 2. c. 1. eius digiti anulus κορριαννον, sicuti ἀκαρὲς, qui in minimo gestatur. Galli uerò, & Britanni medium, mox minimum nostri Græcorum more, quod sanè conuenientius institutum fuisse, docet his uerbis Clem. Alex. pędag. lib. 3. c. 11. *Sed neque est à uiris anulus in articulo ferendus, hoc enim est muliebre, sed in paruo digito, atq; adeò in extrema eius parte est demittendus: ita enim erit manus proximè ad operandum expedita in ijs, in quibus ea egemus, neque facilè excidet sigillum,*

quod maiore articuli ligamento custoditur.

Ceterùm de eo quidquid scriptores dicāt, nam & hodie pro animi sui sententia quisq; anulum gestat. Sanè & Episcopis anulum in eo digito, de quo priore loco diximus, gestandum, esse tradit. Isid. lib. primo de Ecclesiasticis officijs cap. 19. & Imol. in cap. Clerici de uit. & honest. Cler. quanquam usu receptū fuerit, ut à nonnullis ipsorum in indice manus dexteræ gestetur; quod institutum putarem tum Hebreorum exemplo Ier. 22. *Etiamsi Ieconias anulus fuerit in manu mea dextera, inde euellam illum*, tum etiam quòd digitus index salutaris dicatur Suet. in Aug. cap. 80. Trebell. Poll. in vita M. Septimij: salutaris verò appellatur inquit Apul. lib. 1. & Martianus Cappella de nuptijs Philologiæ, quia silentium indicat. Neq; demum anulis digitos onerare antiquitati sat fuit, sed auribus quoq; ipsis (ne nouitium inuentum putes) inserere non dubitarint, quod tamen vitium non omnibus commune, sed Barbaris præcipuū maximèq; Pœnis, qui propterea malè apud Romanos audiebant, neq; mediocriter probris afficiebantur. Argumento sunt, quæ Plautus in Pœn. act. 5. sc. 2. ait. *Milphio Vidèn homines sarcinatos, consequi; at vt opinor, digitos in manibus non habent. Agoras. quid ita? Milph. quia incedunt cum anulatis auribus*. & Lucillius. *Nequam est, aurum aures cuius vehementius ambit*. Vnde ēt iocus Cic. in Afrum; *atqui aurē foratā habes.*

Quo digito anulus Episcopo gestādus.

Anuli à ueteribus in auribus gestati, & propterea irrisi.

Quæ signa veterum in anulis. Cap. VI.

POstquã anulorũ primordia ab ipsius penè mundi origine ducta, præcipuãq; de illis veterũ curã lõga satis adhuc animaduersione perpendimus, reliquũ est, vt quæ ad eorũ vsum maximè spectant, singulas sigillorum formas, ac species prosequendo, quàm strictissima oratione tractemus. Plurifariam autem signare antiquos consueuisse constat. Nam primùm nudæ dumtaxat literarum notæ habebantur, vt obseruauit Meurs. exercit. critic. part. 2. cap. 9. mox verò scalptura multiplex in vsu fuit, de qua Plin. lib. 33. cap. 1. Erat verò in ipsa materia non in gemmis, quas postea demũ addere cæperunt, vt ex Macrob. lib. 7. cap. 13. patet. Succrescente aũt luxu, adscitis gemmis, desitæ literæ, sculpturæ locus fuit, sed, & hoc variè, nam Romanis quidem anulo tantum signatorio, inclusa scilicet gemma, sculpturam uel imaginem aliquam habente signare concessum legitur ff. de liberis, & postu. Cujus sanè moris (ut de ijs primo loco dicamus quorum iam mentionem instituimus) superiorem Africanum Principem fuisse tradit Alex. ab Alex. gen. dier. lib. 2. c. 19. qui primus saxi fragmentum Sardonichen nimirum auro inclusum, gemmæ loco gestarit, quòd sola gemmarum ceram non auferret.

Africanus pater prior gemmã ad signandum auro inclusam habuit Sardonichas cerã non aufert.

Hodie tamen preter eã inciduntur & aliȩ, Achates scilicet, Onix, & Sarda; sed & Adamas, cuius nouitij princeps fuit Iacobus Trec cia, qui primus (ut refert Antonius Gueuar.) gentilitia stemmata, Phlippi Hispan. Regis ea gemma sculpsit. Sed ante Africanũ certè Iosephi anulum, quẽ à Pharaone Aegypti Rege dono acceperat, signũ aliquod inclusum habuisse, fateri necesse est, crucis fortasse formã reddens, si Gretsero credimus lib. 4. c. 8. de Sancta Cruce. Quin & Dauid ipse Propheta Regius (Quod Meursij obseruationi repugnare uidetur) ut testatur Greg. Tholosa. lib. 6. de Rep. cap. 16. Leonem in anulo insculptum gestauit, quẽ posteà etiam sequuti sunt reges Iuda, ut narrat Rabbì Abraham in Cabala historica cap. 1. & 17. eo fortasse consilio adducti, quòd ipse Leonem necasset, uel quòd significaret illud: *vicit Leo de tribu Iuda radix Dauid*.

Iosephi anulus.

Sigilliũ Dauidis quale.

Augusti.

Verùm reliqua iã antiquitatis signa persequamur Plinius lib. 37. cap. 1. & Suetonius in Octauio cap. 40. ipsum adeò silentij amatorem fuisse, scribũt, ut Sphyngem in anulo insculptam gestarit, qua literas, ac diplomata signare solitus esset, eo fortasse intuitu, quo Aegyptij, qui in foribus templorum Dijs dicatorum Sphynges pingebant, ut indicarent, diuina dogmata, sacraque mysteria per ȩnigmatum nodos esse inuiolabiliter custodienda. Erat siquidem Sphynx monstrum

Quid Sphynx.

ſtrum quoddam, teſte Diod. Sic. lib. 40. & Plinio lib. 8. cap. 21. cuius caput, & manus puellæ ſimilitudinem, corpus canis, alæ auis, uox hominis referebant; quamquam mox, mutato conſilio, ad fugiendam detractionem eorum, qui eius literas, & edicta Spynge ſignata accipientes, illa ænigmata afferre dicebant, Alexandri Magni imagine, per multum temporis eſt uſus; nihil tamen refert; nouiſsimè poſtea ſua ipſius imagine usũ etiam eſſe inſculpta à Dioſcoride artifice ſculpendis gemmis peritiſsimo, quam in ſignando in uſum ſequentes Principes, Galba excepto, traxere, qui ex Dione, & Cæl. lib. 6. cap. 29. Signatorium habuit anulum maioribus ſuis familiarem, *canem* ſcilicet *ſeſe e prora proclinantem.* Nonnulli Harpocratem, Aegyptioſq; Deos inſculpſere; notaq; eſt Pirrhi gemma, in qua Apollo, & Muſæ cum ſuis inſignibus non efficttæ, ſed natiua ſpecie uiſebantur, & anulus Syllæ, in quo, ut refert. Val. Max. lib. 8. cap. 909. traditus Iugurtha inciſus erat. Celebratur quoq; Mecænatis rana, & enſifer Leo, ac trophea Pompei; nec non Seleucij fatalis anulus, in quo anchora effi-cta uiſebatur, cuius imago in femore poſteris familiæ natiua apparuit. Quin & Auguſtus corpore maculoſo in modum, & ordinem cœleſtis urſæ notas habuit; & Lacedæmoniorum Regem Darium aquilæ ſigillo draconem unguibus tenentis uſum eſſe ſcribit Ioſeph. de antiquit. Iudaic. lib. 12. cap. 5. Plinius quo-

Galba anulus. *Pirrhi.* *Syllæ.* *Mecænatis.* *Pompei.* *Seleucij.* *Darij.* *Plinij.*

que iunior Bythiniæ proconsul, quadriga se in signum adhibuisse, sæpius memorat. Proditumque memoriæ est, Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, ut Alexandri Magni imagines tam uiri, quàm fœminæ in anulis deferrent, & reliqua supellectile insculptas. Thucidid. etiam narrat, Persarum reges Cyri imaginē in anulis, aliquando Darij, ad cuius equi hinnitum rex primus creatus esset, habuisse. Marcus uerò Tullius de finibus Epicuri studiosos memorans; Epicuri, inquit, imaginem non modò in tabulis, sed etiam in anulis (Nonnius legit, in anellis) habebant & apud Lucianum in Philopseude, Philocles gloriatur, quòd anulum haberet sacrum Pythij Apollinis imaginem exprimente sigillo, quocum (diabolo scilicet) ad libitum colloquebatur. Quemadmodum etiam plerique libidini dediti nudatos anulis eos habuere, quos amarent, vel amicas, vt ne si vellent quidem, possent affectionis, & amoris obliuisci, quòd libido, & intēperantia in mentem perpetuo reuocaret, vt etiam infra ostendam. Euiusmodi est, quod apud Palut. Pseud. act. 1. Sc. 1. legitur.

Macrianorum.

Persarum reges.

Epicuri imago in anulis.

Tuam amicam video Calidore. Ca. vbi ea est, obsecro. ———

Eccam in tabellis porrectam, in cera cubat.

Alij sub anulis venena clausere, sicut Demosthenes summus oratorū Græciæ, gemmasque mortis gratia habuere, Plin. lib. & cap. cit. Sic Execestus Phocensium Tyrannus, vt scribit Ari-

Veneficia, excantationes, & venena in anulis.

Aristoteles in lib.de rep. Phocen. duos gesta bat incantatos anulos, quibus inter se inuicem sonitu obstrepentibus, rerum gerendarum tempus sciebat; licèt postea dolo interfectus perierit, quamuis id prius sonitus significasset. His non absimiles fuisse, conijcio Apollonij Thyanæi anulos, quibus iuxta numerum septem stellarum ab Iarcha donatus fuerat. Fertur enim eos instar numinis habuisse, ita vt singulis diebus per vices variaret, maximorumq; vt Philostratus refert, secretorum particeps fieret. Notus est & Gygis, & Midæ anulus apud Platonem celebratissimi.

Sed & præterea nonnulla Hierony. Card. sigilla celebrat, quæ ad multiplicia commoda conferre, ineptè existimat de rerũ variet. lib. 16. c. 89. vbi vim aliquã sigillis inesse posse ex eo infert, quòd dum sculpimus, aut fingimus, uis astri influat, recipiaturque; vnde metallica quidẽ sigilla plus uiriũ ab astris cõsequi, lapidea verò plus spontè habere, superstitiosè nimis existimat. Oportere enim, sentit, his cõuenire facultatis naturã, & materiæ, & syderis, tũ hominis, qui eo vti velit; vt si velit anulũ, aut sigillum ad conciliandũ, exẽpli gratia, somnum, eligendũ esse lapidem somniferùm, qualis est Hyacinthinus; aut Christalli species cæruleo distincta. Figuram quoq; in his, quæ ad affectus animi pertinent multum cõferre scribit, veluti ad somnum insculpendo hominem iuxta riuum in sylua dormientem;

Cardani, et aliorum ineptia.

nam & intuitũ, & memoriã imaginis profuturam, ait; quòd si lapis viridis sit, ipso colore conducturũ, aut ex aqueo & viridi cõmixtus, velut prasij species cũ fascijs albis. Tradit ẽt Trallianus Medicus, Herculis imaginem supinè iacentis, leonemque strangulantis anulo inclusam, digitoque gestatam ad dolorem, vt vocant, colicum amuletum esse peculiare. Necnon vtiles mulieribus vterum gestantibus eburneos anulos ad menstrua, & defectiones animi, scribit Leuinus Lemnius Suidã referens. Quę omnia simpliciter superstitiosa sunt, falsissima simul, nisi aliàs sigilli materiæ vim aliquam natura communicauerit. Ceterum de anulis huiusmodi, præter ipsum etiam Cardanum, illustris apud Lucian. locus in Nauig. extat. Nos reliqua prosequamur

Aphricani filij anulus. Africanus Scipio filius patris effigiem anulo insculpsit, quẽ postea Romani odio inducti, præteritorum malorum memores de manu eius detraxerunt, vt scriptum reliquit Valer. Max. lib. 3. cap. 305. eo nimirum consilio, ne quid eo temerè signaret. Cuius quoque rei intuitu, aliquos etiam didici capitali supplicio damnatos, quod Tyranni imaginem in anulo gestarent, & D. quidem Ambrosius lib. primo off. c. 49. *Si Tyranni*, inquit, *imaginem aliquis habeat, nonnè obnoxius est damnationi? Memini*, subdit, *me legisse quosdam capitali supplicio dãnatos, quod Bruti, & Cassij interfectorum Cæsaris imagines in anulis asseruarent.* Ex quo patet, quã

Vetitũ Tyranni imaginẽ in anulis habere.

infe-

infeſtæ priſcis eſſent Tyrannorum imagines, quàm inuiſa nominis memoria. At verò contra, qui bene merentium Icones anulis effictas latrinæ, aut Lupanari admouiſſet, is ſub Tiberio capitali noxæ ſubijciebatur, vt diſertè teſtatur Seneca lib.3.de benef. capitu. 26. Plin.lib.33.cap.3.& Suet.in Tiberio. Amicorum præterea, aut maiorum effigies anulis nonnullos geſtaſſe, oſtendit non vno loco Val. Max. & Ouid. lib. 1. Triſt. eleg. 6.

Hæc tibi diſsimula, ſentis tamen optimè, dici
In digito qui me fersq; refersq; tuo;
Effigiemq; meam fuluo complexus in auro
Cara relegati, quæ potes, ora vides
Quæ quoties ſpectas, ſubeat tibi dicere forſan
Quàm procul à nobis Naſo ſodalis abeſt.

Quem etiã morẽ Martialis expreſsit, dum de anulo Stellæ ſui lib. 4. epigram. 12. diſſerit.

Res non difficilis mihi videtur
Vno cum digito, vel hoc, vel illo
Portet Stella meus decem puellas.

Quamuis enim non deſint, qui interpretantur, decem anulis digitum Stellæ oneratum, mihi tamen magis placet, gemmas decem uno anulo incluſas geſtaſſe, quarum ſingulæ puellæ imaginem redderent. Facit, quod Mardobæus de anulo Pyrri, de quo ſupra, canit

Rex Pyrrhus digito geſtaſſe, refertur, Achatem
Cuius plena nouem ſignabat pagina Muſas,

Et ſtans in medio cytharam tangebat Apollo
——— *Non artis opus, mirabile dictu.*

Et ſi teſtes plures deſideras, lege Plinium libro 37. c. 100. adi Solinũ c. 11. Alexandrũ Neap. cap. 19. lib. 2. ubi mira de gẽmis leges.

Amicorum imagines anulis effictæ.

Alia alij in anuiis ſigna habuere, quæ qui plenius diſcere velit, vnius Abrahami Gorlæi non vulgaris eruditionis viri dactiliothecam adeat, vbi ad uiuum ære diligentiſsimè inciſa veterum ſignacula viſuntur. Nos verò ſatis iam externis exemplis, & prophanis gentilium ritibus declaratis, quæ olim Chriſtianorum anulis ſignacula includi ſolerent, videamus. Et quidem Clem. Alex. Pædag. lib. 3. cap. 11. in hanc rem; *ſint*, inquit, *nobis ſignacula columba, vel piſcis, uel nauis, quæ celeri curſu à vento fertur, vel lyra muſica, qua vſus eſt Polycrates, vel anchora nautica, quam inſculpebat Seleucus, & ſi ſit piſcans aliquid, meminerit Apoſtoli, & puerorum, qui ex aqua extrahuntur, Neque enim idolorum ſunt imprimendæ facies, ſed nec enſis vel arcus ijs, qui pacem proſequuntur, nec pocula ijs, qui ſunt moderati, ac temperantes.*

Qualia Chriſtianorum ſigilla eſſe debeãt.

Hæc ille. A quo etiam conſilio non abhorruit poſtea Atteius Capito Pontificij, priſciq; iuris in primis peritus, nefas eſſe putans, Deorum formas anulis inſculpi, ut Macrob. ait lib. 7. cap. 13. Porrò (quòd ad Chriſtianorũ etiã ueterũ anulos pertinet) nota huiuſmodi ☧ inſculptos quoque fuiſſe, teſtatur uir eruditiſsimus Cæſar Baron. tom. 1. ad

Referuntur variæ de nota huius modi ſenſu opiniones.

ann.

ann. Christi 57. num. 52. ex ijs, quos è ruderibus refossos viderat, quam sanctè Christi nomen continere arbitratur. Quoniam verò frequens notæ huiusce vsus multis etiam ante seculis occurrit, quàm humanam carnem Christus indueret, ac proinde tam sanctum nomen innotesceret, eo fit, vt in varias de notæ intelligentia viri docti discedant. Sũt enim, qui stellulam illã in ethnicorum numismatis expressam, immortalitatis notã esse, & diuinitatis putent. *De picta Aegyptij stella Deũ significant*, inquit, Orus Apollo lib. 2. Hieroglyphicor. cap. 1. & lib. 1. cap. 13. Alij, sunt, qui significari putent χρυσηρίον. Nec desunt, qui, χρησαορεύς, quod Iouis apud Cares epitheton; sunt etiam quibus magis placeat χρέμας, qui inter, Principes Atheniensium reperitur. Quidam cautiùs, & veriùs aiunt, esse notam nominis ignoti, cuius primæ literæ χ & ρ. moris enim fuisse propria nomina Præfectorum rei, seu monetæ in nummis exprimere. Sunt præterea, qui signa hæc officinæ, vel magistratus notas esse, existiment. Hieronymus verò Borsærius, cuius me fortè vrbanitas ad id etiam obiter scribendum appulit, iuuenis haud mediocriter antiquitatis gnarus, præter alias rationes, quibus pacem ea nota veteres indicasse, ostendit (pro quibus ipsum consule, ad Theatri Insubricæ Magnificentiæ tomum tertium lib. 23.) Probi etiam Augusti numismate adductus, in

Stellula hyeroglyphicũ immortalitatis.

Probus Imperator gentilis.

in quo ſimilis omnino nota effiſta conſpicitur, pacis potiùs, quàm Chriſti nomen indicari poſſe, putat, nullam Ethnico Imperatori, & à Chriſtiana religione quàm maximè alieno Chriſti nominis notitiam adſcribens. Ego ingenioſas haſcè doctiſsimorum virorum ſententias primum commendarim, deinde, licèt, præter coniecturas, quod ad feram, ſicut & alij, non habeam, arbitror tamen cum Iacobo Gretſero libro ſecundo de S. Cruce cap. 38. nota illa in antiquis numiſmatibus vocem χρῆστος ſignari, hoc eſt *bonus, benignus, clemens*: quemadmodum etiam Ptolomæi nummum, de quo idẽ Gretſero cit. loco, Principis bonitatem ea nota indicaſſe perſpicuum ex eo eſt, quod alijs etiam honorificis cognomentis à virtutibus ipſis deſumptis *Ptolomæus* videlicet, *Euergetes*, *Philadelphus*, & *Philometor* dictus eſt. Non igitur mirũ, ſi & Chriſti cognomẽtũ ipſe, alijq; diuerſo tamen ſenſu ſibi vendicarint, quod, vt inquit Tertull. apol. cap. 3. de ſuauitate, vel benignitate compoſitum eſt. Neq; verò prætetea, multum officeret, etiamſi Probo nominis ſaluatoris noſtri indicem fuiſſe, aſſereremus, quando & à ſucceſſoribus Conſtantini Magnetio, Decentio, & alijs tyrannis alioqui vſurpatam huiuſmodi notam videamus, eaq; ſua ipſorum labara exornare conſueuerint, quod multis locis apud eundem Gretſerum apertiſsimum ſit.

Quin

Quin etiam Crucis tantum ſigno, aliquando Chriſtianorum anulos inſignitos fuiſſe, exemplum habemus in anulo ferreo Sanctæ Macrinæ, cuius meminit Gregor. Nyſſ. in vita eiuſdem. Addam & illud: ſanctorum quoque virorum imagines effingi ſolitas, vt D. Chryſoſt. in oratione in laudem Meletæ de Antiochenis author eſt. Neque etiam Sanctiſsimis veteris Eccleſiæ Patribus peculiaria quædam ſignacula defuiſſe, comperio, quibus quas publicè darent literas communirent, quod tum ex præfatione Clodouei in principio Concilij Aurelian. 1. expreſſum habetur, tùm etiam ex D. Auguſtini epiſt. ad Victorinum, quæ 217. eſt in ordine, vbi ad finem, *Hanc*, inquit, *epiſtolam ſignatam miſi anulo, qui exprimit faciem hominis attendentis in latus*. Aliud præterea anulorum genus ad obſignandum familiare antiquis extitiſſe, didici ex ijs Bataviæ, & inferioris Germaniæ antiquitatibus, quæ nuper ex Petri Scriuerij Muſæo prodierunt, inter quas anulata clauis viſitur, ad duplicem ſcilicet vſum, ſignandi, aperiendique, quam libuit ſculptoris manu fideliter expreſſam hoc loco apponere.

Anuli Chriſtianorum Cruce inſigniti.

Imagines SS. virorũ in anulis effictæ.

D. Auguſtini ſignaculum quale fuerit.

Clauesanulatas ad duplicem vſum veteres habuere.

Eiusmodi verò claues, siue anulos complures in ruinis arcis Britannicæ, & alibi erutos, videre est apud antiquarios forma minutissimi digiti. Vir summus Iustus Lips. horum maximam copiam fuisse veteribus, existimat.

De alia ſignorum ſpecie, ſiue de ijs, quæ vulgò ſigilla appellantur. *Cap. VII.*

PRetioſorum lapillorum, gemmarumque diſcrimini, quod inter ſignandum pati viderentur, ab alijs acrioris iuditij viris paulatim ſapientiſsimè obuiam itum eſt: intermiſſo, namquè anulorum vſu, quorum per id temporis ad eum vſum frequentiſsimus adeò fuerat, vt Annibal, clade Romanis ad Cannas illata, vltra modium anulorum aureorum, quos mortuorum digitis detraxerat, Carthaginem miſerit, vt Liu. tradit dec. 3. lib. 3. aureas pallas nonnulli, nonnulli etiam ferrea ſignacula ad ſignandum aptiora exiſtimarunt. Quamquam, & ante anulorum vſum, ligna ad obſignandum veteres adhibuiſſe, græco vocabulo, θρυπίδεσα appellata infra demonſtrabimus. Ac de aureis quidē pallis Suetonius in vita Claud. Cæſ. & Budæus lib. 3. de aſſe ſub eiuſdem principatu auro ipſo, non gemma ſignari conſueuiſſe, ſcribunt, quòd violare ſignis gemmas, nefas antiqui ducerent. Quomodo Commodus ipſe Imperator palla aurea, impreſſo ei Amazoniæ ſigno, ſignaſſe, dicitur, donec; ſecutis temporibus paſsim id inſigne appeti cœptum eſt. Porrò de ſignaculis, quæ nos hodie ſigilla

Maxima anulorum copia antiquis.

Palla aurea ad ſignandum adhiberi capta.

Lignea ſigilla prima omniū adhibita à vermibus exeſa.

Commodi Imperatoris ſigillum.

parum latinè nominamus, inter alia ſcriptorum loca, illuſtris apud Lycophronem in Caſſan. is extat, cuius etiam cap. primo meminimus.

Reliqua porrò vermiculatum non tangens ædes
Sigillum ſeruabit.

Ex qua loquendi formula id planè deducitur, ſolitos olim veteres pro ſigillis, vermiculatis lignis, à vermibus ſcilicet exeſis vti, magnitudinis minutiſsimi digiti, vt expreſsit Lipſ. ad Tacit. Nec deſunt grauiſsimorum ſcriptorum de eo teſtimonia, vnde hæc habet Euſtath. Odyſſ. prima. θρηπηδεσα, ξυλήφια τα ὑπὸ δριπῶν βεβρωμὲνα οἷς ἐχρῶντο οι σφοδρα οικονομενοι ἀντὶ γλυπ τῶν σφραγιδῶν Hoc eſt. *Thripideſta ſunt parua ligna exeſa à vermibus, quibus vtebantur, qui rem familiarem diligenter cuſtodiebant pro ſignis ſculptis.* Suidas verò θρηπηδεσα τα ξυλα ὑπὸ δριπων βεβρωμενα οἷς εσφραγιζον. ideſt *Thripideſta ſunt ligna à vermibus exeſa, quibus vtebantur ad obſignandum.* Ethymologici auctor θρηπηδεσα τα ὑπὸ τῶν θριπῶν δαι βεβρωμενα ξύλα οἷς αντι σφραγιδος ἐχῆντο.. id: *Thripideſta ſunt ligna à vermibus exeſa, quibus pro ſigillo vtebantur.* Quam conſuetudinem apud Ariſtophanem etiam obſeruare licet θεσμοφροία. quem conſule.

Thripideſta quid ſint.

Lignis à vermibus exeſis principio veteres ad obſignandum vſi.

Sed iam tempus eſſe puto, vt à priſcis illis ad ea, quæ proxime ætatem noſtram ſunt, tranſeamus. Euanuit ſenſim cùm ſigillorum huiu-

huiusmodi, tum etiam anulorum vsus, & ferreis, argenteisque à nostris locus tantùm datus est in quibus sua quisque gentilitia stémata, insigniauè ad obsignandum efficta seruat. Ceterùm quod similium quoq; sigillorum varias à scriptoribus passim formas, easq; insuetas summo studio obseruari video, tum verò præcipuè quibus Germanici Cæsares ad tempus vsi sunt, commodius apud Lazium, & Bonfinium de rebus Hungaricis quisq; obseruare poterit.

Ioannes verò Boemus lib. secundo de Asia refert Tartarorum Imperatorem sigillum habere cum hac inscriptione. *Deus in cælo, & Chuichuth Cham in terra, Dei fortitudo, & omnium hominum Imperator.* Verùm hoc loco ad hominis impudentissimi arrogantiam euulgandam interserere placet Erasmi nefarij sigillum, quòd, Mureto authore, in notis ad Orat. tertiam Cic. in Catil. termini notam reddebat, additis duabus vocibus, *Nulli cedo.* Sed hæc satis; qui plura eiusmodi desiderat, historicos adeat.

Imperatoris Tartarorum signũ quale.

Erasmi sigillum.

De fide anulis, siue sigillis habita.
Cap. VIII.

TAntùm præterea anulis ab antiquis tributum fuit, vt cum illos fidei symbola haberent, & ratum quidquid ijs signatum foret, certumque arbitrarentur, eo factum

Signa epistolarum diligenter inspici solita antequam legerentur.

est, vt cum literas ab aliquo perferri contigisset, appositam continuo sigilli notam inspicere diligenter solerent, moxq; scribentis signo cognito, cui tũ præcipuè mori locus erat, plenam tabellis etiamsi alioqui aliena manu exaratis fidem habebant, neque se postea vllo modo decipi posse credebant, id quod ex Plauto Pseud. præcipuè intelligitur, vbi Sycophanta ita Ballionem alloquitur.

Accipe, hem cognosce signum
& mox.
Miles Lenoni Ballioni epistolam
Conscriptam mittit Polimachæro placides,
Imaginem obseruatam, quæ inter nos duo
Conuenit olim. Sy. Symbolum est in epistola
Bal. video, & cognosco signum.

Et Bacchid. etiam eandem consuetudinem memorat vbi Nicobulo tabellas reddit Chrysalus à filio

Nunc hasce tabellas ferre me iussit;
Orabat, vt quod isthic esset scriptum, fieret.
Nicob. Cedo. Chrys. nosce signum. Nic. noui.

Quò etiam illud Xenophontis spectat lib. 5. de rebus Græcorum, cum refert Tiribazum antequam literas Regis Persarum legeret, ijs qui audituri essent prius signa eadem de causa ostendisse.

Prius

Prius autem ſigna inſpicere ſolebant, quòd ſcilicet cũ lino, aperta epiſtola, frangerentur.

Propterea enim (vt apud Liuium legimus Hiſtor. lib. 27.) cum Marcelli Conſulis anulo, & corpore Annibal potitus eſſet, metuens Criſpinus collega, ne eius ſigni errore aliquis dolus necteretur à Pœno, circa Ciuitates proximas nuncios miſerat, qui & occiſum collegam eſſe, & anulo eius hoſtem potitum, ne quibus literis crederent Marcelli nomine compoſitis. Neque præterea eundem ipſum morem perſpicuè minus ex Propertiò colligere eſt, qui pro amiſsis pugillaribus amatorijs hanc querimoniam facit Eleg. 22. lib. 3.

Criſpini induſtria cõtra Annibalem Marcelli anulo iam potitum.

Has quõdam meis manibus detriuerat vſus,
Qui non ſignatas iuſſit habere fidem.
Non illas fixum charas effecerat aurum
Vulgari buxo ſordida cera fuit.
Qualeſcumq; ſemper mihi manſere fideles.

Quem locũ Beroaldus explicans, *vſus* inquit, *mearũ manuũ attriuerat tabellas, vt etiam non obſignatæ cognoſcibiles forent, ſignum enim fidem faciebat à quo literæ darentur*. Sed quoniam fortè in pugillarium mentionem incidimus, valde alienum ab inſtituto futurum minimè arbitror, quid pugillares, ſiue pugillaria eſſent in medium afferre. Erant igitur pugillares tabellæ ceratæ triangularis formæ, in quibus ſcribebatur, quarum, vſus fuit ante tempora Troiana, nam Homerus Bellerophonti co

Signum, à quo mitteretur epiſtola fidem faciebat.

Quid pugillares eſſent, & quando illorum vſus.

dicillos datos , non epiſtolas ſcribit, inde tabellarios vocauerũt earum portitores, ſcribebãt enim in dedolatis è ligno codicillis,& à libris arborum , hoc eſt corticibus librarios ſcriptores . Porrò pugillares pluribus apud veteres nominibus diſtinguebantur, alij enim quincuplices, alij duplices, triplices alij nominabantur, ijq; aut eborei,aut citrei aut etiam membranei dicti, qui ex citro, ebore,& membranis conficiebantur. Quamquàm rarò ab ipſis in membranis ſcriptitatum, nec niſi chartæ & tabellarum inopia, argumento ſunt, quæ D. Auguſtinus epiſtol. 113. ad Romanianum ſcribens habet, ait enim *Non hæc epiſtola ſic inopiam chartæ indicat, vt membranas ſaltem abundare teſtetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cum literis miſi.* Redeo nunc vnde digreſſus erã. Auſonius huiuſce quoque conſuetudinis meminiſſe viſus eſt, epiſtola 22. ad Paulinum, cùm ait. *Hoc quò faciliùs impetrarem, aut quò maiorem vereréris moleſtiam ſi negares, concinnatam iambis, ſignatamque epiſtolam miſi, ne ſubornatum diceres tabellarium, ſi ad te ſine ſigni fide veniret.*

Pugillares multiplices

Frequẽtius in chartis, & tabellis, quàm in membranis ſcriptitatũ temporibus D. Auguſtini.

Apertiſsimum verò huius rei teſtimonium affert Herod. Alex. hiſt. lib. 7. in Maximino, & Iul. Capitol. in Gordia. cum Vitaliani prætorianorum militum præſidis Maximini Imperatoris necem memorant. Quæſtorem Gordianus miſerat adoleſcentem corpore validum,

Inter epiſtolæ ſignum inſpiciendũ Vitalianus interficitur

dum, & ad omne discrimen paratissimum cum fictis literis, & quasi Maximini anulo obsignatis, per quas arcana, occultaq; negotia significare Imperatoribus mos erat, iubens, eum ante lucem vrbem cum militibus intrare, & dum adhuc Vitalianus ius redderet, accedere ad eum intra cellulam, vbi res secretas ad principem suum pertinentes scrutari consueuerat, habere se ad eum literas à Maximino, addens, velle etiam, remotis arbitris, de rebus ad securitatem Imperatoris spectantibus cum illo colloqui, mandataque Principis exponere simulans. Dein (Herodiani verba sunt) *signis agnoscendis occupatum*, dum se aliquid dicturũ, simularet, pugione, quem in sinu occultum haberet de repentè confoderet. Quæ scilicet omnia ex sententia successerunt, etenim ante lucem, quo tempore prodire illi mos fuerat, inuenit hominem penè solum, paucis tantum circumstantibus, quippe alij nondum venerant, alij salutato abierant priusquàm dilucesceret. Igitur vacante illo, ac paucis dumtaxat ante cellulam inuentis, facilè intromissus est, porrectisque pugillaribus *contemplantem eum signa diligentius* (Herodiani verba sunt) prolato pugione confodit. Summam igitur habitam olim signis fidem cùm allata exempla, tũ miserrimus ét Antistij Petronis interitus apertissimè comprobauit. Cum enim (vt scribit Dionys. Halic. antiq. Rom. lib. 3.)

Astus Sexti Tarquinij in Gabinijs prodendis recensetur.

Petroni interitus.

Optaret Sextus natorum Tarquinij maximus præcipuos Gabinorum de Patris consilio fun ditùs perdere, quò faciliùs Gabinios, quibus tum astu maximo, simulata scilicet in patrem seuitia, præerat, in eius potestatem redigeret, aduocata concione, paratum se, aiebat, imperium deponere, aufugereque priusquā à proditore comprahensus patri dederetur simulq; fictis lachrymis, quasi verè in extremo vitæ discrimine esset, concitata iam multitudine, proditorem studiosè Antistium nominauit. Is, vt erat animi integerrimi à missis arbitris inquisitionem domi suæ fieri libenter passus est cum Sexto interim in concione manens, donec perscrutatores redirent. Verùm iam ille corruptos pecunia eius seruos subornauerat, qui Tarquinij sigillo obsignatas literas domi deponerent, quo facto cum postea ab inquisitoribus in concionem epistolæ variæ allatæ fuissent, tum ea ad manus venit, quem Antistio inscriptam Sextus è patris signaculo agnoscere dictitans scribæ publico legendam tradidit. Continebantur in ea mandata, vt viuum omnino si posset filium sibi traderet; sin minus caput saltem abscisum. Atque ita innocentissimi Petronis exitium haud frustra molitus, lapidibus obrutū vidit. Sed neque ab hoc loco multum abesse video, quod apud Am. Marcell. in Constantio, & Iuliano de principe quodam vrbanissimo, ac verecundissimo, cui Marci nomen

Signum epistolæ dolo appositum Petronē perdit insontē.

erat

erat, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Cassius euectus esset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum illico signatum exuri præcepit, ne in sidiatore per signum cognito, inuitus aliquem habere posset offensum. Cuius etiam consuetudinis fidem astruit idem Halicarnas. lib. 5. cum insigne Bruti Consulis factum recenset, qui tribunali ascenso, vt coniuratorum epistolas audiret, vbi filiorum literas *ex vtriusq; sigillo* primum deinde post *auulsa signacula* è manu etiam agnouit, à scriba recitari iussit omnibus audientibus, mox data filijs, si vellent, dicendi copia, cum neuter impudenter negare auderet, paulùm cunctatus surrexit, indictoque per præconem silentio, capitalem sententiam in flentes filios protulit. At verò & apud Ciceronem morem hunc obseruare licet, si quidem in orationem pro Flacco ait, *neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit*, & in Catilinam, orat. 3. *Literæ quæcumque erant in eo comitatu integris signis prætoribus traduntur* & infra *tabellas perferri iussimus quæ à quoque dicebantur datæ; primum ostendimus Cethego, signum cognouit, nos linum incidimus, legimus*. & infra *introductus Statilius cognouit manum, & signum. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceret ne signum, annuit. est verò inquam signum notum imago aui tui &c.* Sed & Salustius in ijsdem rebus recensendis. *igitur*, inquit, *perlectis literis, cum prius omnes*

Marcus signum epistolæ exurit ne proditorem inuitus cognoscat.

signa sua cognouissent &c. quod, ea de causa factum, opinor, ne postea ij contra quos facerent, perfugij aliquid haberent, dicerentquè fictas esse; sed & cùm in Verrem inuehit solertiam eiusdem versutissimam indicans in deprædãdis signaculis, inquit, *casu iste signum animaduertit in cretula, exquisiuit vnde esset &c.* Hinc etiam idem Plautus in Bachid. *æquum*, ait, *est tabellis consignatis credere*. Et in Trin. act. 3. sc. 3. huiusce consuetudinis testimonium profert, vbi Calicles senex Megaronidem fictas exarare literas studentem, commonefacit, fore vt ex anuli signo impostura, & falsitas innotescat, cùm ait;

Verres auidissimus anulorum.

——— *Ferat epistolas*
Duas: eas nos consignemus, quasi sint à patre.
Et infra
Sed epistolas quando obsignatas afferret.
Si quidem obsignatas attulerit epistolas,
Nonne arbitraris eum adolescentem anuli
Paterni signum nouisse? ———
Et mox.
Iam si obsignatas non ferret, dici hoc potest;
Apud portitorem eas resignatas sibi,
Inspectasq; esse ———
Et subdit paulò infra ———
Nihil est de signo quod vereare; me vide.

Ex quo etiam illud colligi potest, literas peregrè latas portitoribus commissas, vt porte, qui eas deinde curarent, omnibus noti, sicuti & tabellæ amatoriæ à solis fœminis sinu

nu gestabantur, vt auctor est Achil. Stat. ad Tibull. lib. secundo eleg. 6. & Ouidius de arte aman. lib. 3. *Tabellæ amatoriæ sinu à fæminis perferri solitæ.*

Scilicet obstabit custos, ne scribere possis,
Sumendæ detur cum tibi tempus aquæ?
Conscia cum possit scriptas portare tabellas,
Quas tegat in tepido fascia lata sinu.

At è diuerticulo in viam redeo; Curtiumq; eius moris conscium profero, vt sedulam veterum operam indicem, sigillis agnoscendis adhibitam: *Sisenni Persæ*, inquit, *Cretensis miles obsignatam anulo epistolam, cuius signum haud sanè notum erat tradidit, quæ priusquam ei redderetur in manus Alexandri peruenerat, lectamque eam ignoti anuli sigillo impresso, Sisenni dari iusserat, ad fidem Barbari æstimandam.*

Aliud præterea eius generis testimonium. Tacitus de Petronio Arbitro in hæc verba facit. *Ne codicillis quidem Neronem adulatus est, sed flagitia Principis sub nominibus exoletorum, fœminarumque & nouitate cuiusque stupri perscripsit, atq; obsignata misit Neroni, fregitque anulum, ne mox vsui esset ad facienda pericula.* Ex quo Petronij metu, summam tunc anulis fidem habitam, discimus.

Ex his, quæ diximus facilè constare potest, quantum signis tribuere receptum esset, vt pote quibus tum animi consilia, tum fortunę bona credere consueuerint. Verùm enimuerò illud quoquè dictis libet addere, quod obseruatione dignissimum mihi visum est, sigil-

Sigilla ipsa ad fidē rei faciendam transmitti solita.

la nonnumquam ipsa (præterquam quod epistolis, siue tabellis imprimerentur) transmittere veteres ad inuicem consueuisse, cum aut aliquem accerserent, aut vera esse, quæ per nuncios mandassent indicare vellent. Perspicuum illud est ex Athenæo Deipnosoph.lib.13. vbi Laidem Corinthiam ab amatore quodam per sigilli transmisionem aduocatam ostendit. *sigillo*, inquit, *misso Laidē Corinthiam amator quidam ad se venire iussit, non possum inquit illa, lutum est*. Quam etiam consuetudinē tangere visus est Plutarcus in libello de curiositate his verbis. *Eadem de causa etiam omnis fides curioso derogatur, nam seruis, & peregrinis facilius credimus epistolas, atque literas, & sigilla, quam amicis, & familiaribus curiosis*. Ex quo sanè more comparatum esse crediderim vt prisci iam Vngariæ Reges, ac Iudices (nam alibi consuetudinem hanc viguisse affirmare non ausim) cum primum ex subditis quempiam quacumque ratione vellent aduocare, id per solam proprij sigilli missionem præstarent. Fidem verò huic obseruationi astruunt decreta nonnulla Regni illius, cùm à D. Ladislao per id temporis rege sancita, tum etiam à Colomano Belæ primi nepote, quæ ideo ad verbum referenda censui quòd instituto capitis non mediocriter inseruiant. Leguntur autem apud D. Ladislaū infrascripta Capita libro scilicet primo cap. 42. quod inscribitur de spretu sigilli Regij, aut Iudicis.

Lais corinthia per sigillum ab amatore aduocatur.

Vngariæ Reges per sigillum vocant.

Si

Si quis autem regis sigillum super aliquem proijciens, & ipse in Curiam venire neglexerit, rationem perdat, & quinq; pensas persoluat &c. Decreta Regum Vngariæ de trãsmittendo sigillo.

Et lib. 2. cap. 25. ita cauetur.

Possit Iudex sigillum suum mittere super quoscunque exceptis Presbyteris, & Clericis, nec non & Comitibus, si quis autem &c.

Et cap. 26. eiusdem libri.

Si quis sigillum Iudicis negligens; ad causam non venerit, primò quinque pensis puniatur, si secundò, totidem, si tertiò, rationem perdat, & tonsus reddatur pro debito.

Ad hæc Colomani decreta accedunt; & primò capitulo de citationibus Presbyterorum hæc habet.

Episcoporum, & Comitum Cappellani, vel reliquorum per sigillum Episcopi ad causandum cogantur.

Et capitulo de citationibus Presbyterorũ, & laicorum contra se se.

Si verò Clericus habet causam cum Laico, per Iudicis sigillum Laicus cogatur, si verò Laicus habet causam cum Clerico, per sigillum Episcopi Clericus cogatur.

Et capitulo, quòd nullus secularis Iudex Clerico det sigillum.

Nullus secularis Iudex præsumat sigillum Clerico dare.

Et demum capitulo quod nemo sine sigillis tributariorum extra Hungariã ire audeat.

Egressuri de Hungaria à Theoloniarijs tam Regis,

quàm

quàm Comitis, qui exitus teneat, sigllum quærant pro Theolonitarijs, quod Theolonitarius regis ab vna parte cum sigillo comprimat, ab altera parte Theoloniarius figuram Comitis sui concludat: si quis autem tentauerit sine tali sigillo egredi &c.

Huc quoq; spectat, quod Ludouicus Romanus in singulari suo 643. affert, vbi vult, sigilli ostensionem probationem inducere de mandato, itaquòd, quis ostendens alterius sigillum posset tanquàm procurator admitti. Ex his patet, quo loco antiquis anuli, & sigilla fuerint; & quàm promiscuè fidissimis nuntijs, certissimisque voluntatis suæ interpretibus vterentur. Sed iam ad reliqua transeamus.

Vetus epistolarum obsignandarum formula, resignandi artes, & vsus. figmenta varia contra resignantes excogitata, plumbi vsus. diuersi colores ceræ, & funiculi varij ad signandum, Romanis Pontific. familiaria. & sinistra dextera potior. Cap. VIIII.

Pportunus hìc quærēdi locus se offert, quonam præcipuè tempore literas antiqui signare instituerint; opportunior verò ex dictis respondendi, sigilli quidem inuentum, atq; vsum innumeris ab hinc seculis extitisse: at verò quis eo prior, aut ad tabellas, aut alia quæque obsignanda vsus

fue-

fuerit, haud facilè constare posse, alibi demonstrauimus. Ceterum, quod ad epistolarum consignationem attinet, veteres primùm omnium, cretam ad signandum adhibuisse, haud dubitarim. Author est Herodotus Euterpe, vbi Aegyptiorum ritus circa sacrificia referens, hæc habet. *Inspicit, & bouis caudæ pilos numquid eos habeat secundum naturam procreatos. Eum si fuerit his omnibus mundus, notat, alligato cornibus byblo, deinde applicita creta sigillari anulo impressa, abducitur: nā immolanti eo sigillo non notatam, pœna mortis sancita est &c.* & Lucian. in Pseud. quem mox referam, libellos & epistolas *argilla* consignari solitas, non vno loco indicat. Quod ipsum et Cicero in Ver. lib. 4. ac. secunda apertissimè meminit, his verbis. *Cum Valentio eius interpreti epistola Agraganto allata eßet, casu signum iste animaduertit in cretula; placuit ei: exquisiuit vnde esset &c.* & Seruius ad VI. Aeneidos Virg. de Sybilla quadam loquens ait. *Quod cum ciues eius agnouissent, siue inuidia, siue miseratione commoti, ei epistolam miserunt creta antiquo more signatam.* Maximè verò ad huiusmodi vsum nobilis extitit creta illa Asiatica, de qua Cicero in oratione pro Flacco. *Hæc, quæ est à nobis prolata laudatio obsignata erat creta illa Asiatica; quæ ferè est omnibus nota nobis, qua vtuntur omnes, non modò in publicis, sed etiā in priuatis literis, quas quotidie mitti videmus à publicanis sæpe vnicuiq; nostrum.* Cuius consuetudi-

Creta veteres primum ad obsignādum vsi.

tudinis argumento amoliri crimen, à L. Flacco, quem defendebat, conatus est; quòd ſcriptum teſtimonium, quo reus valde præmebatur, ceram haberet, non cretam, vnde illud fictum, & adulterinum eſſe, argumentabatur.

Cretæ, & ceræ vſus promiſcuus

Fateor tamen, & procedente tempore, tũ cretæ, tum ceræ vſum promiſcuum fuiſſe, quod apud Cicer. ipſum animaduertere eſt citato loco, vbi ſubdit. *Noſtra igitur Laudacio conſignata creta eſt, in illo autem teſtimonio, quod accuſatori, dicitur, datum, ceram eſſe vidimus.*

Cera cum Lino vſus ad obſignãdum.

Ceterum, cum animaduertere paulatim cœpiſſent priſci, quale paterentur epiſtolæ diſcrimen, mutato iam conſilio, cretaque relicta, quòd modicæ nimiùm tenacitatis eſſet, ceram inſequentibus temporibus aſsiduo vſu retinuere, additis inſuper funiculis, quibus maioris ſecuritatis gratia conſtringerentur. Quàm quidem ſignandi formulam etiãnum ætate hac noſtra vſu in dies, præſertim verò à mercatoribus retentã videmus, & à Polonis vniuerſim, qui eas literas ſic obſignatas reſticulas ex eo appellant, quòd reſtibus conſtringantur; qua de re Mart. Crom. Polon. hiſt. lib. 16.

Porrò conſuetudinis huius non vno duntaxat loco Plautus meminit, & apertiſsime Bachid. act. 4. ſc. 4. illic enim Chryſalus ad ſcribendam, atque obſignandam epiſtolam

Sty-

Stylum, ceram, tabellas, & linum ſibi adferri, iubet; dum ait:

Cedò, tu ceram, ac linum actutum
Agè obliga, obſigna citò.

Erat autem Stylus (dicam obiter) quo in ceratis tabellis literas faciebant, vel pangebant potiùs; cuius adeò Styli cuſpis (id, quod à Turnebo eruditiſsimo viro obſeruatum eſt) qua æquor illud cereum inarabatur, acumen cluebat, vnde & M. Tullius, *omnia ſub acumen Styli ſubeant, neceſſe eſt*: altra pars retuſa erat, qua veluti tranſuerſo calamo inducebant, eradebantquè obliterantes, ſi quæ minus ex ſententia videbantur, ipſamque ceram denuò complanabant, ſartam (vti prius) æquabilemque cõcinnantes ad nouam ſcripturam ſupponendam, quaſi ſuccidaneam, veteri, ac fugitiua illa expuncta. *Styllus quid.*

Linum verò petit Chryſalus, quo tabellas exaratas obligabant. Vnde apud Curtium.

Parmenion vinculum epiſtolæ ſoluens, quidnam rex ageret requirebat, Lucian. in Timone. *Poſteaquàm autem ſignum ablatum fuerit, linum inciſum, & tabulæ apertæ, declaratus nouus meus dominus*. Quem morem, feſtiuiſsimè omniũ, & eleganter Plutarchus teſtatur in libello de curioſit. vbi curioſos his verbis admonet. *Epiſtola nõ ſtatim reſignanda.*

Quare ad hoc etiam adſueſcendum eſt, vt allatam epiſtolam non ſtatim, neque feſtinanter ſoluas, quod multi faciunt, manibus cunctanctibus, dentes vinculis inijcientes, eaque morſu rumpentes &

Plaut.

Plaut. Pseud. act. 1. sc. 1.

Phœnicium Calidoro amatori suo
Per ceram, & linum, literasq; interpretes
Salutem mittit, & salutem à te expetit.

Cicero quoq; oratione tertia in Catilin eius moris meminit, cum ait, *signum cognouit, nos linum incidimus; legimus*. Verùm de lini vsu pauca repetam sequenti capite. Intereà quod de ipsa veterum obsignandi formula tradit Rorberus Titius. Locorum controuersorum lib. 10. cap. 14. id scito totum à nobis firmiter retineri; complicatam namquè epistolam lino uinciebant, mox cera imponebatur, & anulus, siue sigillum imprimebatur, quod (vt scias, non ita crasso iudicio fuisse antiquos, ac perinde plerasque consuetudinum nostrarum ab ijs promanasse) quò faciliùs ceræ imprimeretur, saliua prius (nobis etiam vsitatissimum) humectabant. Vnde apud Ouidium Amorum secundo eleg. 15.

Mos humectandi sigillum saliua.

Idem ego, vt arcanas possim signare tabellas
Neue tenax ceram siccaq; gemma trahat.

Et Iuuenalis Satyra prima.

Signator falsò, qui se lautum, atq; beatum
Exiguis tabulis, & gemma fecerat vda.

Sed nequè antiquis defuere modi, quibus resignarentur epistolæ (ut de eo pauca etiam subijciamus) quos ex vno Luciani loco in Pseud. & Cęlio Calcagnino libello de oraculis discere est, vt literarum resignandarum mo-

morem nefarium videas antiquis quoquè familiarem fuisse. Hos, etsi dolosissimi præstigiatoris astus excogitarit, tamen quòd instituto nostro ob antiquitatem, quam maximam redolent, fidem astruant, non erit inutile recensere. Fuit is Alexander quidam Abonotichita Apollonij Thyanei scelestissimi alumnus, qui se Podalyrij filium faciens, ac pro vate venditans, stolidos Calcedonas in hunc modum callidissimè decipiebat. *Iusserat, vt quisque illorum* (Luciani verba sunt) *quod maximè à Deo de rebus proprijs discere vellet, id in libello conscriberet, eumque funiculis obuinctum cera, argillauè, aut simili re quapiam obsignaret: Se verò, acceptis libellis, cum subisset adyta, apparatæ iam cortinæ, ordine per præconem eos euocaturum, qui tradidissent, dehinc, vbi de singulis esset edoctus à Deo, libellos redditurum, ita vt traditi fuerant obsignatos, subscripto illis responso pro cuiusque argumento, Deo nimirū respondente quacunque de re, quis esset sciscitatus. Varias enim commentatus erat artes, quibus signa tollerentur; quæ quisque sciscitabatur ea legebat, atq; ita, quæ videbantur, ad interrogata respondebat.* Plurimus namquè hic inter illos erat sermo, qui tandem scire potuisset ea, quæ à quoquā tradebantur, sanè quàm diligentissimè obsignata, signis imitatu neutiquàm facilibus, nisi reuera Deus esset quispiam, cui cuncta essent perspicua. Sed iam quibus artibus effecerit videamus. *Primam sic rationem habe-*

Antiquis etiam mos resignandi epistolas familiaris.

Quibus artibus resignarentur epistolæ.

bat (ſubdit ſtatim Lucianus idem) *eam ceræ partem, quæ poſt ſignum hærebat, acu candefacta liquefactam diducebat; tum vbi legiſſet, rurſum calefactam acu ceram, quæ à tergo funiculi fuerat, ſigno eodem manente, facilè coagmentabat. Porrò ſecundus modus conſtat per id, quod collyrium vocant; id erat ex pice Berithia, bitumine, ac lapide perſpicuo trito cum cera, & maſtiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium igni calefactum, inuncto prius ſuillo pingui, ſigno applicabat, ac ſymboli, ſiue ſigni figuram excipiebat; id ſimul atque ſiccum eſſet factum (ſiccabatur autem protinus) commodè reſignabat libellos, quibus perlectis, impoſito ceræ denuo, perinde, atque è lapide ſignum idem imprimebat ad archetypi ſimilitudinem.* Poſt hæc iam tertiam accipe rationem. *Calce inglutem iniecta, quo vulgò codicillos agglutinant, atque ex his confecta ceu cera, mollem adhuc eam admouebat ſigno, ſtatimque amouebat; nam illicò ſicceſſebat, adeò vt cornu, vel ferro ſolidior redderetur. Hac ad imprimendum ſignum vti conſueuerat.*

In reſignãtes alienas literas.

Ex his igitur conijcere eſt, cùm multiplices illorum temporum obſignandi ritus, tum callidiſsimi impoſtoris huius nefarios aſtus, & dolos. Licèt quidem id hominum genus nè vtinam aliqui ſingulis ferè ætatibus extitiſſent, hanc ipſam turpiſsimam artem profitentes, ex quibus, & noſtrum pleriquè, qui ſiue alienorũ conſiliorũ cupiditate flagrent, ſiue etiam, vt faciliori negotio excogitatas

inſi-

insidias tendant, alienas epistolas intercipere, ac reserare didicissent.

Sanè ob eam causam, & veteres ipsi cùm sigillorum custodiam haud omnino tutam intelligerent, proprijs iam sumptibus sæpius edocti, alia, quibus sapienter commentis huiusmodi quoquo modo occurrerent, stratagemata inuenire, coacti sunt. Hinc per notas scriptitare, & ensium vaginis arcana credre cœptum est, cuius alij nouitij Principem Tironem Ciceronis libertum, asserunt, licet Plutarchus Ciceroni ipsi, Dio Mecœnati, Seneca seruis quibusdam tribuat. Sic apud Herodotum Terpsicore lib. 3. & Polyęn. stratagem. lib. primo legimus virum quendam, cui Histiei nomen erat, apud Darium Persarum Regem degentem, cùm Aristagoræ amico suo furtiuo scripto indicare vellet, vt à Rege deficeret, neque satis sigillis fideret, nec id alia ratione efficere posset, vtpote, itineribus custoditis, fidelissimo è seruis, ægros iamdiu oculos habenti, caput tamquàm medendi gratia erasisse, literasque impresisse, quibus quod vellet Aristagoræ significabat, & hominem retinens, quoad capilli renascerentur, vbi illi renati sunt, raptissimè seruum Miletum ad amicum dimisit, nihil aliud mãdans, nisi vt cum Miletum peruenisset, iuberet Aristagoram, eraso suo capite, inspicere. Seruus, vt imperatum erat, ad Aristagoram venit, mandatumque Domini affert, quod

Quis primus furtiua scripta excogitarit.

Figmenta varia referuntur contra resignãtes literas inuenta.

ille fruſtra non eſſe ratus, quod erat mandatum fecit. ita literæ perlatæ ſunt.

Aliud quoque apud eundem Herodotum Polym. lib. 7. ſimile figmentum legitur, quo literæ ſecuriores tranſmitti ſolebant. Eſt illud huiuſmodi. Cum Xerſes aduerſus Græcos expeditionem facere ſtatuiſſet, eo Demaratus quidam, qui Suſis erat, accepto, patria pietate ductus, Græcis ſuis cenſuit, id eſſe indicandum, ſed cùm aliter nequiret (quippe periculoſum erat, ne deprehenderetur) hanc rem commentus eſt. Sumptis duarum tabellarum pugillaribus (quid autem pugillaria eſſent, abundè ſupra demonſtrauimus) ceram illinc eraſit; deinde in eorum ligno Regis conſilium exaratum, rurſum cera operit, nequid negotij apud viarũ cuſtodes exiberent pugillares, qui ferrentur, qui vbi Lacedæmonem allati ſunt, non poterant eos Lacedæmonij interpretari, antequàm Cleomenis filia, eademque Leonidæ vxor Gorgo illos admonuit, ipſam rem interpretata, iubens ceram effringi, fore enim, vt literas in ligno reperirent: ita ei auſcultantes literas repertas legerunt, eaſq; deinde ad Græcos dimiſerunt.

Porrò Lacedæmonijs ijsdem latebrum hoc inuentum per familiare fuit, cùm literas ad Imperatores ſuos darent, ne ſi ab hoſtibus interceptæ, conſilia ſua noſcerentur. Surculi duo erant teretes oblonguli pari craſ

ſitudi-

ſitudine, eiuſdemquè longitudinis, deraſi, atque ornati conſimiliter: vnus Imperatori in bellum proficiſcenti dabatur, alterum domi Magiſtratus cum iure, atque ſigno habebant. Quando vſus ſecretiorum literarum occurrebat, circum eum ſurculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem quantum rei ſatis erat, complicabant volumine rotundo, & ſimplici, itaut oræ adiunctæ vndique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loco per tranſuerſas iunđurarum loras verſibus à ſummo ad imum proficiſcentibus, inſcribebant: id lorum literis ita perſcriptis, reuolutum ex ſurculo Imperatori commenti illius conſcio mittebant; reſolutio autem lori literas mutilas reddebat, membraque earum, & apices in partes diuerſiſsimas ſpargebat: propterea, ſi id lorum in hoſtium manus incideret, nihil quicquam ex eo ſcripto coniectari quibat ſed vbi ille, ad quem erat miſſum, acceperat, ſurculo compari, quem habebat, capite ad finem, proinde vt debere fieri ſciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eundem ſurculi coaleſcentes, rurſum coibant integramque & incorruptam epiſtolam, & legi facilem præſtabant.

Neque minus mittendarum literarum ratio callidior ea eſt, quam apud Herodot. eundem Vran. obſeruaui. Expugnata Olyntho Artabazus Potideę obſidendæ impenſius

incumbebat. Hoc faciens cum Timoxeno Scioneorum Magiſtratu de facienda proditione tranſegit, incertum quonam modo ab initio, ad extremum, ita actum eſt. Quoties exaratum libellum aut Timoxenus, aut Artabazus ad Timoxenum mittere volebat, eum ſagittę poſtremo inuoluebat;adaptatiſq; deſuper pennis, ad locum, de quo conuenerat, ſagittam dirigebat. Sed Timoxenus, qui Potideam prodebat, doli compertus eſt: nam Artabazus ad conuentum locum ſagittam dirigens, fruſtante ictu, cuiuſdam Potideatæ humerum fortè percuſsit, ad quem ſaucium turba, vt adſolet in bello fieri, cum conueniſſet, ſubitò, reuulſa ſagitta, animaduertens libellum reperit, & ad Magiſtratus detulit.

Colūba litera credita à priſcis. Sed neque Aegyptijs Aſſyrijſquè defuere ſua aduerſus aſtus huiuſmodi figmenta. Fuit enim ijſdem familiare, vt epiſtolam filo ſub ala columbæ (hanc enim fidiſsimi nuncij ſymbolo decorabant) alligatam tranſmitterent. Aiunt enim, eam auem naturaliter diligere locum, vbi prius fuerit enutrita, & quantumcunque in longinquas partes deferatur, ſemper ad propria domicilia redire, ſi libertatis compos euadat; hincquè non rarò euenit, vt in via ab hoſtibus commenti eiuſmodi peritis ea de cauſa interfecta remanſerit. vt author eſt Barthol. Angl. de rerum propriet. lib. 12. cap. 1.

Tu

Tu de colūbis per Hircium misſis cum literis ad Brutum Mutinæ obſeſſum lege Frontinum libro tertio ſtratagem. Morrhes quoquè Aegyptiorum Rex cornicem nunciam habuit Aelianus lib. 6. Animal. cap. 7. ſic & Cecinnam hirundines victoriæ nuncias habuiſſe Plinius refert.

Hiscè ego inuentis illud etiam hoc vltimo loco addam, quod Hieronymus Oſorius de reb. geſtis Emanuelis Luſitaniæ Regis libro ſecundo perhibet (vberiorem enim exemplorum huiuſmodi copiam hiſtoriarum ſtudioſis ex antiquitatis ærario excerpendam relinquimus) Ciuis quidam Tingitanus catellam Arziliæ in domo neceſſarij ſui per obliuionem reliquerat. Hic autem cum Tingitanū certa de re conſcium facere cuperet, catellam eius ligari, literaſque cera circumlitas, quibus ea quæ vellet nuntiabat, collo illius appendi iubet, eamque ſub noctem acerrimè verberatam in litore conſtitui. At catella dolore verberum grauiter affecta tanta celeritate domum properat, vt ante lucem ad Tingi portas aſsiſteret, quam vt vidit Tingitanus miſerabili latratu, & cauda geſtientem gremio excepit, & literas, quas circa collum geſtabat reperit. *Epiſtola catella collo alligata.*

His igitur, alijſquè permultis id genus artibus audaciſsimorum hominum temeritati obuiam itum eſt, maximè verò furtiuis ſcripptis, quæ vulgò cifras vocant, de quibus vi-

de Perrerium, Sauarum, Apollinar. Brissonium Sixtum Senensem, Cuuiacium Brodeum, Bernatium, Iuretum, Tholosanum, præsertim verò Io. Baptistam à Porta, à quo integrum conscriptum est volumen. At mihi intereà aduersus nefariam similium insolentiam libet hoc loco referre, quantum etiam nonnulli superioribus ætatibus ab eo, de quo dixi turpissimo studio abhorrerent, vt si quando amici epistolam iusta etiam causa quis adductus resignasset, maximas tamen adhiberet excusationes. Memini me apud Ciceronem legisse in quadam ad Attic. epistola, adeò se aliquando obtrectatorum maledictis, siue etiam suspicione commotum, vt cùm literarum fasciculus in manus suas incidisset, quamuis ad se nihil scriptum esset, quandam tamen resignasse, quòd suspicaretur ijs famam suam prescindi, vti & alijs, quas sibi legendas hi dederant ad quos missæ erant. Ciceronis verba subscribam. *Ex quibus vnus, qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te, & alios misit; quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus, solui, si quid esset ad me literarum nihil erat. Epistola Vatinio, & Ligurio altera: iussi ad eos deferri. Illi ad me statim ardentes dolore, scelus hominis clamantes, epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere, se enim scire summo illum in odio fuisse Cæsari,*

Quinam de scriptione per notas scripserint.

Iusta vtitur Cicero excusatione quod aliquas literas resignarit.

illum

illum tamen non modò fouisse, sed & tantam pecuniam illi dedisse honoris mei causa. Hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad cæteros, ipsi enim illi putaui perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset: cognoui eiusdem generis literas; ad te misi, quas si putabis illi ipsi vtile esse reddi, reddes, nihil me lædet. Nam quòd resignatæ sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia; Quanquam propterea non magnopere culpandum Ciceronem censuerim, quem iustus dolor ad huiusmodi literarum resignationem impulerit, quasque nihilominus reddi fideliter curauerit. Contra verò Bellerophontes ille (de quo Plutar. libello de curiosit.) literas, quas in seipsum scriptas ferebat, non aperuit, sed sua vsus continentia, tam literis, quam vxore regis abstinuit.

Pari etiam ratione Athenienses captis Philippi tabellarijs epistolã Olympiadi scriptam ferentibus, non soluerunt eam, neque patefecerunt mariti peregerè absentis vxori missam salutationem, vt idem Plutarchus tradit in libello cui titulus, Reipulicæ gerendæ præcepta.

Federicum verò Cæsarem haud mediocriter ea ipsa de causa commendarim, quòd cùm Gasparis Sollichij literæ in manus suas deuenissent, quæ nonnullis Hungaris inscribebantur, essentquè qui eas aperiendas dicerent, quòd in ijs alquid proditionis scriptum esse putarent, quod sciri expediret, res-

Commendatur Federici Cæsaris integritas.

pon-

Ingenua Imperatoris respōsio. ponderit Imperator, Gaſparem ſe probum virum, ſuiquè amantem exiſtimare, quòd ſi falleretur, mallè per ſe ſe errorem patère, quàm ſua diligentia inueſtigari; nequè adduci potuit, vt amici epiſtolam ad ſe non ſpectantem aperiret, tametſi quibuſdam videretur, inde ſibi periculum imminere, quod profectò plerique facturi non fuiſſent. Verùm hoc curioſorum præcipuum vitium eſt, cui remedium adhibere difficile ſemper habitum eſt. quamuis de auditore quodam ſuo Plutarchus lib. de curioſit. rem mirã referat. Cum enim Romæ aliquando Plutarchus diſſereret & Ruſtico cuidam audienti interueniens miles epiſtolam à Cæſare miſſam tradidiſſet, velletquè Plutarchus orationem intermittere, ipſiquè ſpacium legendi literas concedere, renuit ille, nequè ante epiſtolam ſoluit, quàm peroraſſet, & miſſa eſſet ſchola, omnibus viri grauitatem admirantibus.

Sed iam (quod ad capitis abſolutionem attinet) quæ de plumbeis ſigillis apud ſcriptores obſeruarim hoc loco interferenda duxi. Conſueuere Principes, & ſummi viri, vt ſe cæteris præſtare indicarent ad diuitiarum oſtentationem, relicta cera, auro argentoq; ſigna ſua imprimere, (licet id tantùm à Carolo Magno ad noſtrum vſque ſeculum locũ habere affirmet Polidorus Virgilius libro octauo, cap. ſecundo, non autem antea) ut ex varijs diplomatibus Regum ac Principum *Auro aliquando ſignatum, & argento.*

Lotha-

Lotharingiæ videre eſt. Mox plumbi vſui locus datus eſt, quanquam, & antea Græcis principibus id ipſum in more fuiſſe conijcio. Ii enim, vt meminit L. 1. C. Theodoſiani de veter. diplomata, & codicillos, quibus alicui magiſtratum, dignitatem, aut priuilegium dabant, encauſto ſubſcripta (erat is liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus) plumbea bulla principum vultu ſignata muniebantur, nam in cera nunquam ab ijs ſignatum fuiſſe obſeruat ex vetuſto codice græco Guidus Pancirolus variarum lectionũ. libro primo cap. 28. niſi cum ad vxorem, matrem, aut filios ſcriberent, quem poſtea ſignandi morem inde Venetiarum Duces acceperunt, & ipſi Romani Pontifices, cum innumeras diplomatum ſpecies expediri contingeret, eandem ſignandi conſuetudinem ſecuti ſunt, quòd minus ea materia temporis iniuriæ eſſet obnoxia. cuius inſtituti apud ipſos principes extitiſſe Stephanum tertium eius nominis Pontificem natione Siculum & Adrianum primũ anno ſcilicet DCCLIIII. circiter, author eſt Polydorus Virgilius lib. 8. cap. 2. ea ductus coniectura, quòd nullum eo tempore plumbeum ſigillum repertum fuerit; ſicuti è contra temporibus Agathonis Pontificis in cera ſignatum manifeſtè arguit.

Plũbi vſus ad ſignandum quo tẽpore incœperit.

Quid encauſtum.

Quando in cera Principes græci ſignarent.

Romani Pont. & Venet. Duces plumbo ſignant.

Quis primus Pont. plumbo ſignarit.

Sigilli verò Pontificij forma ea erat. Effecta vno latere Apoſtolorum Petri, & Pauli capita

Sigilli Pontificij forma.

pita visebantur, in altero nomen Papæ tantùm: quamquàm posteà ex Pauli II. decreto, vbi nomen solum præfigebatur, nunc quasi imago Papæ infulati coram populi multitudine appareat.

Cur Paulus ad dexterã Petri in sigillo Pontificio ponatur.

Oritur hìc tamẽ haud futilis quæstionis materia ex eo, quòd in aliquibus summorũ Pontificum sigillis dexteram Paulus teneat, sinistram Petrus, quasi verò Apostolorum principi Paulus præferatur, ac proinde potiorem in sedendo locum obtineat. D. Thomas hanc de eo rationem reddit in illud Apostoli ad Galatas cap. primo qui suscitauit eum à mortuis, *quia præsens*, inquit, *vita significatur per sinistram, futura verò per dexteram, in quantum ista cælestis est, & spiritualis, illa verò temporalis: ideo Petrus, qui vocatus à Christo fuit adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla Papæ in sinistra parte; Paulus verò, quia vocatus à Christo iam glorificato ponitur in dextera parte.*

Sinistrum olim Latus dextero nobilius.

Ego verò cum hanc ordinis sedendi indignitatem mecum sæpius repeterem, subijt mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quàm qui sit nostris temporibus, vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo, qui sederet ad dexteram: id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum, atq; compertum. Sed qua via in eam cogitationem inciderim, paucis mihi enarrandum est. Principio autem animaduerti eos, qui potentiores affectaban-

tur,

tur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones, siue *latrones* fuisse dictos; eosdemq; apud auctores dici, aut, *tegere latus*, aut, *cingere latus*. Horat. serm. secundo. *Quid tegere, aut claudere latus.*

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Iuuenalis satyra. 10.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum
filius.

Ouid. 4. de Ponto.

Dumq; latus sancti cingit tibi turba Senatus.

Latus quoquè intectum, siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. D. Ambrosius in sermone de obitu fratris satyri. *Quòd si aliquando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares.* Seneca lib. 3. epistolarum. *Nudum erit latus incomitata lætitia.* Is prætereà qui alium comitabatur dictus erat *ire exterior*, cui verò præstaretur comitatus *ire interior*. Horat. vbi supra. *Latus intectum & nudum quod.* *Quid ire exterior & interior.*

Ne tamen illi
Tu comes exterior si postulet ire recuses.

& subdit verba quæ supra retulimus

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Ouid. lib. 5. fast.

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis
Ibat, & interior si comes vnus erat.

De

De sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Exterior is dictus qui ad dexteram & interior qui ad sinistrã esset.

Atqui restat probandum, exteriorem illum dici apud scriptores veteres, qui sit ad dexteram alicuius, & interiorẽ, qui ad sinistram. Seruius Grammaticus explicans illud Virgilij V. Aeneid.

Radit iter læuum interior

exponit pro *sinisterior*, citatq; Ciceronem dicentem *in quem omnia intus*, & Salust. in secundo hist. *Introrsus prima Asiæ Bythinia est*, vbi Cicero *intus*, & Salustius *introrsus pro sinistrorsus* acceperunt. Horat. quoq; in secundo serm. *Interiore diem gyro trahit, ire necesse est*. vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur, quòd meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum septentrio dextera. Lucan. in 3. Pharsal.

Intrior pro sinisterior

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

idest meridionales etiam in æstate. Colligamus igitur ex his, quæ diximus, eum qui sit alterius comes *claudere, aut cingere, aut tegere latus, atq; eidem ire exteriorem*, hoc est ad dexteram illius. Cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur *ire interiorem*, hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior, ac propterea Paulum in sigillis Pontificum Petro dexterum animaduertimus, quòd Apostolorum Principi comes, & stipator datus fuit, hocq; clarè indicat gladius ille,

Paulus comes, & stipator Petri.

ille, quem Paulus habet ſtrictum. Sed placet ſententiam hanc noſtram alijs etiam exemplis firmare, præcipuè autem ex forma ipſa conſeſſus Patrum Chalcedonenſis Concilij quod tom. pri. Conciliorum extat in prima actione; leguntur autem hæc ibi. *Reſidentibus magnificentiſſimis, & Glorioſiſſimis Iudicibus, & ampliſſimo Senatu in medio ante cancellos Sanctiſſimi Altaris, & in læua quidem parte ſedentibus Sanctiſſimis, & Reuerendiſſimis Epiſcopis, & Vicarijs Deo amiciſſimis Sanctiſſimi, & Reuerendiſſimi Leonis Antiſtitis vrbis Romæ, & Anatolio Religioſiſſimo Archiepiſcopo Conſtantinopolitanæ Regiæ Ciuitatis &c. ex dextera verò parte ſimiliter conſidentibus Dioſcoro Religioſiſſimo Epiſcopo Alexandrino, & Iuuenale Epiſcopo Hieroſolymorum &c.* Ex quo ſedendi ordine, quis non intelligat, læuam partem tunc dextera digniorem habitam fuiſſe? cum enim Dioſcorus Epiſcopus Alexandrinus hæreſis inſimulatus, cuius cauſa in Synodo diſcutienda erat, primo dexteræ partis conſederit loco legati verò Apoſtolicæ ſedis primo læuæ, certè manifeſtè conuincitur ſanctiorem ſiniſtram partem dextera exiſtimatam, eo fortaſſe conſilio (vt optimè ratiocinatur Illuſtriſsimus eruditiſsimuſq; Cardinalis Baronius tom. 3. annal.) quod in Eccleſia Chriſti ex benedictione illa Patriarchali in Ephraim, & Manaſſen, de qua Geneſis 48. mutatæ ſint rerum vices, & ordo, vt quæ ſiniſtra

niſtra eſſet in dexteram, & dextera in ſiniſtram, dignitatis, & benedictionis ordine mutaretur. Sed quoniam nimiùm fortaſſe in his immorati ſumus ad capitis abſolutionem procedamus. Et ne quid amplius pro viribus noſtris in eo deſideretur circa Pontificiarum conſignationum materiem; vtquè in eo Iureconſultis noſtris morem geram, adiunxerim quoquè quod ab ijſdem in rẽ præſentem obſeruari intelligo: vt ſcilicet in Breuis Apoſtolici expeditione rubea cera adhibeatur ad differentiam alterius gratiæ, quæ cera viridi obſignatur. Ita Rebuf. in praxi tit. de Breui Apoſtolico, & alijs, vbi pariter ſigillum huiuſmodi piſcatorium anulum ex eo appellari putat, quòd D. Petrus eo primum vſus fuerit. Moriſque præterea eſſe, vt ex omni gratiæ reſcripto ſericeus funiculus pendeat, contra verò in quibuſuis iuſtitiæ, & executorijs literis canabaceus apponatur cap. licet de crim. falſi, & ſcribit Felinus in cap. poſtulanti col. 3. de reſcript.

Cera rubea quando adhibeatur.

Cera viridis.

Funiculus canabaceus.

Atquè hæc de veteri epiſtolarum conſignatione alijſque ad eam quoquo modo ſpectantibus dicta ſint.

Anulus piſcatoris quare ſic dictus.

Tabu-

Tabulæ contractuum omnes olim obsignatæ, & quò modo ante obsignationem hæredibus ostensæ. Testes septem adhibiti, nobiles, amici, noti, rogatiq; Signatores dicti, classici, & alligati. manè, ac in templis signari solitum. Sponsaliorum veterum formula. Testamentorum genera apud Rom. prima, & vltima cera. subscriptionis ratio. tabulæ vbi asseruatæ; & resignationis ritus. Cap. X.

PRæter literas, de quibus hactenus dictum est, tabulas quoquè, siue scripta omnia, quæ commercij rationem haberent, & testamenta signari consueuisse, vel vnus Plautus Curculio act. secundo sc. vltima, idoneus author est.

Tabulæ & scripturæ omnes signari solitæ.

——*Atque ei mandaui, qui anulo meo Tabulas obsignatas attulisset.*——
& intra.
Eamus nunc intrò, vt tabellas consignemus.

Cicero in Verrem libro primo actione secunda: *alij nummos numerabant, alij tabulas obsignabant.* & Cæsar de bello Gallico libro primo *vulgò totis castris testamenta obsignabantur*, vt clariùs infra patebit. Eius verò consignationis formulam Iul. Paul. sent. lib. 5. tit. 25. ad L. Cornel. testam. perspicuè declarat his verbis. *Amplissimus ordo decreuit, eas tabulas, quæ publici, vel priuati contractus scripturam*

continent, adhibitis testibus, ita signari, vt in summa marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino constringantur, atq; impositum supra linum ceræ signa imprimantur, vt exteriores scripturæ fidem interiori seruent, aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.

Auctor huius formæ Senatus sub Nerone. Porrò formæ huius auctor fuit Senatus Romanus sub Nerone Imperatore, vt Suetonius in vita eiusdem cap. 17. ostendit, cum ait. *Aduersus falsarios tunc primùm repertum, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.*

Testamēta antequam obsignarentur hæredibus ostendi solita. Ceterùm ante ipsam tabularum consignationem (vt ab eo ordiamur) qui è Romanis testamenta faciebant, ea, priusquàm à testibus sigillis munirentur, his quos vel legato, vel hæreditatis parte prosequebantur, plerumque ostendebant, vt obsignatas posteà reponerent in fanum aliquod, vt infra dicemus; nec nisi ipsis mortuis resignarentur. Quibus autem ostendebantur, inspicere abnuebant, & recusabant, ne hæredipetæ, & captatores viderentur. Indicauit hunc morem Horatius Satyra V. vbi Tiresiam docens, qua ratione rem augere posſit, inter alia monet, obliquo oculo primæ ceræ secundum versum saltem percurrat, ne illudatur vana spe.

——— Captes astutus vbique.
Testamenta senū: neu si uafer unus, & alter.
Insidiatorem præroso fugerit hamo

Aut

Aut ſpem deponas, aut artem illuſus omittas.

& infra.

Qui teſtamentum tradet tibi cumquè legendum:
Abnuere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tamen, vt limis rapias, quid prima ſecundo
Cera velit verſu. ſolus, multiſne cohæres,
Veloci percurre oculo: plerumque recoctus
Scriba ex quinqueuiro coruum deludet biantem:
Captatorq; dabit riſus Naſica Corano.

Nam qui teſtantur, & vltrò inſpectandas offerunt tabulas, cum putent negaturum, recuſaturumq; inſpicere verecundè captatorem, cui ſimulant, ſe aliquid reliquiſſe, vana ſpe lactant, nihilque interdum relinquunt. Quod item deprehenſum in Naſica eſt, cui, vt Plutarchus refert, impudenter captanti tabulas teſtamenti ſui Coranus gener oſtendit, legereq; ſæpius renuentem tandem coegit: qui intellexit, nil ſibi legatum, ſed fruſtra ſibi eueniſſe captatorias artes. *Captores.*

Ad ſignandum autem Iureconſultos aliquando vocatos fuiſſe, indicio eſt, quod Cicero lib. pri. de orat. ait. *Cum obſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur.* Et Tertullianus in libro de *Teſtes I. C. vocati ad ſignandum*

Nobiles.

Idolatria: *ſignatæ ſignis non iam aduocatorum, ſed Angelorum*. Idq; inter recepta Romæ officia numerabatur, adeò, vt nobilium tantùm virorum præcipuum eſſet. Cicero pro Quintio. *Tabulæ ſignis hominum nobilium conſignantur*. Et Seneca lib. 3. de beneficijs cap. 15. *In quid iſti viri ornati adhibiti ſunt.*

Obſignatio ſpecies vadimoij.

Quibus Ciceronis verbis adducor, vt credam fuiſſe etiam conſignationem ſpeciem quandam vadimonij, quod tota ferè oratio indicare videtur: & Fabius libro decimotertio capitulo octauo: *Promittit enim*, inquit, *litigator omnia , teſtem, populum, paratiſſimas conſignationes*. Omnium autem apertiſsimè oſtendit Seneca libro primo epiſtola octaua, cùm ait, *non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, & tabulis anulum meum imprimerem.*

Nobiles igitur ad obſignandum ſæpe adhibitos, cùm ijs quæ diximus; tum Ciceronis quoque epiſtola ad Atticum vigeſima quinta libri decimi tertij compertum ſit, vbi Brutum ſui teſtamenti obſignatorem cupere oſtendit. *Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram, in tali enim negotio cur tu vnus non ſatis es? Sed ad teſtamentum volebam.* Idquè ideò veteres faciebant, vt quod anulis clarorum virorum ſignatum eſſet ratum magis haberetur. Sic enim & Anci Carſeolani teſtamentum à Pompeo Magno ſignatum fuiſſe ſcribit Valerius Maximus libro ſeptimo,

Et

Et eos quidẽ amicos,notoſq; fuiſſe coniectura ex Quintiliano lib.vlt. c. 7. facilè aſſequor, *denique*, inquit, *linum ruptum, aut turbata cera, aut ſine agnitore ſigna inuenies*. Apertiùs tamen Cicero epiſtola 19. lib. 12. ad Atticum. Et Plinius epiſtola 9. libro primo vbi ait: *ille me ad ſignandum teſtamentum ille in aduocationem, ille in conſilium rogauit*. Et epiſtola vltima libri ſecundi. *Amici notique.*

Aurelia ornata fœmina ſignatura teſtamentum ſumpſerat pulcherrimas tunicas. Regulus cùm veniſſet ad ſignandum, rogo, inquit, has mihi leges.

Sed placet hìc totum Ciceronis locum citatum ſubijcere, tum quòd inſtituto huius capitis non paruum lumen ſit allaturus ob eruditionẽ, qua maximè refertus eſt, tum etiam quòd non ità facilem cenſuerim, vt non aliqua indigeat explicatione.

Reſpondet igitur Cicero Attico libro 12. Epiſtola mihi decima nona hoc modo. *Quod ſcribis Terentiam de obſignatoribus mei teſtamenti loqui: primum tibi perſuade, me iſthæc non curare; neq; eſſe quidquam aut paruæ curæ, aut nouæ loci: Sed tamen quid ſimile? Illa eos non adhibuit, quos exiſtimauit quæſituros niſi ſciſſent quid eſſet. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego; dabo meum teſtamentum legendum cui voluerit: intelliget non potuiſſe honorificentius à me fieri de Nepote, quàm fecerim. Nam quod non aduocaui ad obſignandum: primùm mihi non* *Ciceronis locus explicatus.*

venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute ſcis (ſi modò meminiſti) me tibi tum dixiſſe, vt de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? Equidem domeſticos iuſſeram. Tum tibi placuit, vt mitterem ad Silium. inde eſt natum, vt ad Publium. Sed neceſſe neutrum fuit. Hoc tu tractabis, vt tibi videbitur. Sunt qui, dum locum hunc explicant, putent primùm, Ciceronis ſenſum in illis verbis *nequè eſſe quidquàm aut paruæ curæ, aut nouæ loci*, hunc fuiſſe, quaſi teſtamenti condendi curã nullius ponderis, & rem inutilem exiſtimaret, reſpectu moleſtiarum, quibus premebatur. Deinde conqueſtam Terentiam de Cicerone interpretantur, quòd eam ad teſtamentum obſignandum, non aduocauerit; quorum (vt ingenuè fatear) ſententia mihi minimè arridet. Non enim auſerim adeò leuem Ciceronem exiſtimare, vt rem tanti momenti, qualis eſt teſtamenti ordinatio, nihili faceret: cum alioquì ipſemet libro primo Tuſculanarum quæſtionum eam maximè extollat; poſtquàm enim maximum eſſe argumentum dixit, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ ſunt, & præcipuè quidem quæ poſt mortẽ futura ſunt: addit. *Quid procreatio liberorũ, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulchrorum monumenta ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare?* & idem libro tertio

de

de Finibus: *Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesquè morientium natæ sunt.* His igitur positis dixerim, Ciceronem ibi non ad testamenti curam, sed ad vxoris nugas respexisse.

Neque etiam (quòd ad secundam sententiam attinet) Terentiæ querelam inde ortam fuisse dicendum est, quòd à Cicerone ad testamentum ipsum obsignandum aduocata non fuerit, quippe cùm certum sit legibus cautum fuisse, ne fœminæ aut etiam affines testamenta signarent, quod ex Vlpiano tit. 20. de testam. & Iustiniano eod. manifestum est, & nullus negabit. Illud addo, nusquàm me legisse apud aliquem, adhibitas ad id officij mulieres. Verius existimarim idcirco conquestam fuisse Terentiam, & quòd de testamento faciendo secum Cicero non communicauerit, imò clam, ac propterea se non præsente confecerit, vel vt Simoni Bosio placet, honoris ergo ipsam non vocauerit.

Verùm elucidato iam Ciceronis sensu, libet ex eo (quod magis ad rem nostram facit) aliqua elicere circa testamentorum obsignationem. Et primò quidem colligo, non fuisse necesse testibus aperire, quid testamento contineretur, quos aliquando ignorasse ea, quæ testatores scripserant Plinij epistola vltima lib. secundo indicat: & Vlpianus in L. Si binæ ff. de iniusto rup. Tabulas quæ septem testium signis signatæ erant vacuas in-

Non necesse aperire testibus, quid tabulis contineretur.

Testatori licitum proprias tabulas resignare. uentas narrat. Deinde intelligo, licuisse (sicuti & hodie) testatori ipsi tabulas suas resignare, per L. Si testamentum ff. qui testam. face. poss. Noui præterea ex eodem Cic. loco: fœminis iure veteri testandi facultatem denegatam non fuisse, quod ipsum ex eodem ad Atticum lib. 2. epist. 16. cum nonnullis sequentibus apertè deducitur, & ex oratione pro Aulo Cecinna vbi de testamento Cesenniæ vxoris Cecinnæ latè disserit: Facit demum locus ad indicandum (quæ mens nostra erat) ad testamenta obsignanda adhibitos olim fuisse amicos, & domesticos. Sed iam vlteriùs progredi iuuat. Qui igitur tabulis, aut causis signacula imponebant, hos Pedianus *Signatores* & *obsignatores* nominat. Seneca libro secundo de beneficijs cap. vigesimotertio. *Quidam nolunt interponi pararios, nec signatores aduocari*. & Iuuenal. Sat. 10.

Fœminis iure veteri nō vetitum testari.

Testes huiusmodi quomodo dicti.

——— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Eius verò consuetudinis Seneca citato libro, & capite plenum testimonium dat vbi humanam auiditatem ad querelas & discordiam incitamentum esse, fidemquè funditùs concidisse dolens eum ipsum signandarum tabularum morem his verbis improbat, quæ ad dicendorum obseruationem inseruire etiam poterunt. *Vtinam quidem persuadere possemus, vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori*

Seneca querela in infidos.

ditori obligaret, nec pacta, conuentaquè impressis signis custodirentur fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm spectare malunt. Adhibentur ab vtraquè parte testes. Ille per tabulas plurium nomina, interpositis pararijs (ad proxenetas respiciens) *facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis, ac nequitiæ publicæ confessionem: anulis nostris plusquàm animis creditur. In quid isti viri ornati* (hoc est classici, vt infrà dicam) *adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit.* *Anulis plus quàm animis credi dolet Seneca.*

Licèt autem & ignobiles interdum ad id officij adhibitos esse Suet. in Tib. cap. vltimo videatur indicare, cum ait ipsum *humillimorum signis testamentum suum obsignasse*. Moris tamen fuit vt ciues nimia paupertate laborãtes animaduersione censoria classibus exempti capite censerentur, & in proletariorum numerum referrentur. Siquidem Suetonius ipse auctor est, D. Claudium censuram gerentem, cum plures notare conaretur, magna Inquisitorum negligentia innoxios reperisse, quibuscunquè cęlibatum aut orbitatem, aut egestatem obijceret, eaq; ratio est, cur testes huiusmodi, qui signandis testamentis adhibebantur *classicos* appellauerit Festus, ad quinque classes, in quas pro census qualitate populus Romanus distribuebatur, *Pauperes an signare possent.* *Testes classici & alligati qui.*

om-

omnino respiciens, simulquè proletarios indicans, ac capite censos, quia clafsici non erant, signandis testamentis adhiberi non potuisse ob nimiam paupertatem, quæ cum falsi ingentem materiam præbeat, semper Romanis suspecta fuit, quemadmodum de C. Mario scribit Valerius Maximus, libro secundo. Proletarij igitur & capite censi clafsici non erant, id, quod ab Arnobio traditur lib. 2. aduersus gentes. *Desinite*, inquit, *hominem proletarius cùm sit, classibus, & capite cùm censeatur, adscribere ordinibus primis*. Sensus enim est: desinite hominem adscribere primis ordinibus, qui clafsium respectu, sub quibus nimia paupertate nequit censeri, nomen habet, & titulum proletarij. Illud etiã obseruari solet, clafsicis hiscè testibus, simul atquè testimonium suscepissent, liberum non fuisse, aut difsimulare, aut se subtrahere, indequè & *alligatos* appellauit Isidorus Ethymol. libro quinto: si quę verò difsimulassent, aut sese subtraxissent, lege XII. tabularum sic puniebantur, vt essent improbi, & intestabiles, & per hoc clafsibus suis exempti in Ceritum tabulas referrentur, & ærarij fierent. Porrò quem Decem viri, & Iurisconsulti *intestabilem* vocant, is à Plauto in Pœnulo *nefastus* his versibus appellatur.

——— *Adsunt testes. M. Tot quidem,*
Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos,

Nam

Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri.

Sensus enim est, his testibus non esse nefas testimonium perhibere, & sic nec improbos, nec intestabiles eos esse; quandoquidem in comitijs sedulam quotidie testificando operam dent.

Cùm verò interdum à nobilibus promiscuè cum humilioris conditionis viris tabulas signari, contigisset: priùs nobiles signabãt, mox & alij gradatim, id quod Iuuenalis innuit satyra tertia, vbi necessarij sui Vmbritij querelã describit, qui quòd nullum in Vrbe locum bonis viris esse videat, sed tantum exteris, & peregrinis, maximequè Græcis seruilibus assentatoribus, ob morum prauitatem Roma Cumas discedere pararet: ait enim *Nobiles prius signabant.*

Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit, fultusquè toro meliore recumbet
Aduectus Romam, quo pruna & cottona vento?

Ac diceret, non patiar, eum me priorem tabulas obsignare, qui Romam venit non honesto aliquo negotio, aut nauigio; sed vt rerum vilium mercator, ea naue qua pruna, & coctona aduecta sunt.

Hi autem septem erant, quos proprijs singulos anulis signare oportebat L. hac consultissima C. de testam. Quò alludens Apule- *Septem.*

ius libro secundo de Asino aureo: *introductis*, inquit, *quibusdam septem testibus, obtestata fidem præsentium; singula demonstrat anxiè, verba concepta de industria quodam tabulis prænotante: Ecce, inquit nasus integer, salua aures, illibatæ labiæ, mentum solidum. Vos in hanc rem, boni Quirites testimonium perhibetote.* & Cicero epist. secunda libro 7. ad Att. *eius testamentum de Tortorio, Ciceronum signis obsignatum; cohortisquè prætoriæ*, & Quintilianus declamatione 308. *Non dixerim ego testamentum, cui numerus signatorum deest.* Cicero pro Milone. *Vna fui testamentum simul obsignaui cum à Clodio & alijs*: & Appian. libro primo bellorum ciu.

Aliquando à solo testatore singnatum.

Verùm enimuerò non semper signandis testamentis testes, quo dixi, numero, adhibitos, ac proinde ab vno aliquando testatore tabulas obsignatas fuisse, certisſimo argumento est, quod de Sceuino Tacitus annal. 15. cap. 54. tradit, qui pridie, quo Neronem occisurus fuit, ab Antonio Natale, quo cum ea de re diu collocutus fuerat, domum reuersus, *testamentum* inquit, obsignauit, vbi nullam signatorum mentionem facit, mox promptum vagina pugionem, vetustate obtusum, increpans asperari saxo, & mucronē ardescere iusſit, ea cura Milichio seruo demandata.

Ex quo loco illud etiam colligi potest, solitos veteres, vitæ, aut fortunarum discrimi-

ne

ne impendente (hodie etiam vsitatissimum) testamenta in procinctu facere, quibus familiæ & hæredum commodis cauerent, quod præter citatum locum, ex eiusdem etiam Sceuini defensione satis liquet. Is enim coniuratione detecta, ad Neronem per milites raptus, & defensionem orsus: Ferrum, cuius argueretur, olim patria religione cultũ, & in cubiculo habitum, ac liberti fraude subreptum, respondit. *Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum obseruatione signatas.* *Imminente periculo testamenta faciebant.*

Colligo ex dictis, non cuiquè testamento septenarium testium numerum necessariò requisitum fuisse, sed tantùm in his, quæ pacis tempore conficiebantur. Triplex namquè testamentorum genus Romanis fuit, quod ex Iustiniano colligitur; aut enim in pace fiebat, quod *Calatis comitijs* dicebatur; & huius generis tabulæ, quas dixi, solennitates postulabant, aut cum in prælium essent exituri, vel aliud periculum immineret, quod *procinctum* vocabatur, tuncquè sola testantis obsignatio sufficiens erat: Velleius Paterculus lib. 2. *facientibusque omnibus in procinctu testamenta, veluti ad certam mortem eundum foret:* aut per æs & libram, id est emancipationem, nimirum imaginariam venditionem, quæ fiebat, præsentibus quinquè testibus, libripende, & eo qui familiæ emptor, dicebatur. *Testamentum antiquis quotuplex.*

Aliàs etiam (redeo ad solennitates tabularum

Suo, vel alieno anulo signabãt

bularum *calatis comitijs*.) suo, vel alieno anulo, qui characterem haberet, signabant. L. ad testium §. 1. quis ex testibus ff. qui testam. face. poss. Vlpia. lib. 28. ff. tit. primo, Senec. libro primo epist. 8. *non videor tibi plus prodesse quàm cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum meum imprimerem*. & Iacob. Cuiac. in tit. ff. de liberis & postu. signare inquit, *oportet more ciuium Romanorum anulo tantùm signatorio sculpturam, vel imaginem aliquam habente*.

Vno tantũ anulo omnes signare poterant.

Addit tamen Iustinianus instit. de testam. potuisse omnes testes vno tantùm anulo tabulas signare, aut septem etiam vna alioquì, eademquè sculptura, siue charactere. Verùm signacula huiusmodi tabulis ipsis imprimi necesse non erat, sed lino ceræ superposito, quo tabulæ constringerentur, satis erat. d. L. ad testium §. vlt. Vlpianus de testam. *Signatas tabulas accipi oportet, & si tabulæ linteo, quo inuolutæ sunt, signa impressa fuerint*. Et Paulus Coluius hic.

Quid prima & vltima cera.

Et quoniam fortè in ceræ mentionem incidimus, placet & illud adnotare quid per primas, & vltimas ceras accipi solitum fuerit. Vltimæ igitur ceræ generatim eæ erant, quæ vltimam, & extremam testatoris voluntatem continebant, siue etiam testamentum ipsum vltimum, sicuti & primæ priorem voluntatem testatam faciebant. Aliter verò extremæ seu imæ ceræ sensus erat alterum caput

put

put ſeu vltima teſtamenti tabula, qua ſecundi hæredes nominabantur, legataq;, & alia onera primis hæredibus imponebantur. Extat de eo illuſtre Martial. teſtimonium lib. 4. Epigram. vlt.

Nihil Ammiano præter aridam veſtem
Moriens reliquit vltimis pater ceris

& Plauti Curcul. vbi *Noui ædepol nomen*
Nam mihi iſthoc nomine dum ſcribo expleui totas ceras quatuor. & Cic. in Ver. 3. & ad eum locum Aſcon. Hotom. cum Torrentio. Licèt, aliud ſit, opinor, quod apud Suet. legimus, *in ima cera ſcribere* locus eſt in vita Cæſaris. *Nouiſſimo teſtamento tres inſtituit hæredes ſororum nepotes C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium & c. Pedium ex dodrante; reliquos in ima cera.* Nam in ima cera ſcribere dici puto, cum non leuiter preſſo, vt veſtigia appareant, ſed fortiùs impreſſo ſtylo, vt vix deleri poſsit, ſcribitur: quod intelligi, exiſtimo ex his verbis Hieronymi, quæ ſubijciam ex epiſt. ad Chryſogonum. *Ita noſtræ es neceſſitudinis penitus oblitus, vt illam epiſtolam, quam in corde Chriſtianorum ſcriptam Apoſtolus refert, non parua litura, ſed imis, vt aiunt, ceris eraſeris*. Alios igitur hæredes in ima cera Cæſar ſcripſerat, ne facilè delerentur. An potius *ima*, infima ſignificat? vt apud Iuſtinian. lib. inſtit. 2. c. de pupil. ſubſtit. vbi de ſuperiore, & inferiore teſtamenti tabularum parte meminit, cum teſtatori Imperator ſuadet, ſi veretur,

retur, vt ſubſtitutus inſtituto inſidietur, ſubſtitutionem in inferiori tabularum parte ſcribat, eamque complicatam, ne legi poſsit, ſuo lino, ceraque conſignet. Ex quibus colligitur pluribus teſtamentum tabulis conſtitiſſe, id quod etiam ex Ciceronis epiſtola nona ad Q. Fratrem perſpicuum fit, dum ait Felicem lapſum per errorem ſuum, & Sicuræ ſerui, alias pro alijs teſtamenti tabulas obſignaſſe. Præbet autem mihi locus iſte coniecturam ſolitum teſtatorem ipſum tabulas ſignare: quæ etiam ſi per errorem obſignatæ forent, ratæ tamen eſſent, vt ibi videtur Cicero indicare, & Manutius recte obſeruat. Quod autem aliquando vno Codice ſeptem teſtium ſignis ſignato teſtamentũ duos homines conſcripſiſſe legamus; coniugibus id tantùm à Valentiniano datum didici ex Nouel. prima de teſtam. eiuſque teſtamenti formula in Marculphi Monachi libro quodã, quem Briſſonius citat, de formulis publicorum, priuatorumque negotiorum, deſcribitur, quo ſe vir, & vxor in vna eademq; charta mutuò hæredes ſcribunt. Verùm (vt vnde digreſſa eſt, eò mea redeat oratio) in huiuſmodi tabularum conſignatione verbum quoddam ſolenne ſolitum adhiberi adnotauit Briſſon. de form. lib. 6. *SIGNA*, nimirum, ſi vnus eſſet, *SIGNATE* ſi plures, aut *SIGNENT LICET*. ſic enim & apud Ouid. lib. 3. de Ponto eleg. 11. legimus.

Pluribus tabulis teſtamentũ conſtabat.

Verba adhibita.

Sint

Sint hi contenti venia, ſignentque licebit
Purgari factum me quoque teste ſuum.

& infra. *TESTERE LICET SIGNATE QVIRITES*

Rogati autem ſignabant, quo tabulæ legitimæ haberentur, quæ alias nullæ, vt ex allatis Ouidij, & Briſſonij locis videre eſt, & ex Martiali libro 5. Epigramma 40. vbi. *Rogati testes ſignabant, vt & hodie.*

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas, Carine, miſi
Hyblæis madidas thymis placentas,
Defeci: miſerere iam, Carine
Signa rarius ———

Et libro 9. Epigram. 89.

Signa; cras melius &c.

Quod & hodierni tabularij, ſiue *notarios* appellemus, optimè norunt, ea formula expreſſa in conficiendis tabulis vtentes, *Testes vocati, & rogati*. Neque hic omittam ludicrum licet Grunij Corocottæ teſtamentum, quod vetuſtatem non modo ipſo contextu, modoque loquendi præſefert; verùm etiam Diui Hieronymi locupletis, & idonei teſtis auctoritate antiquitatem ſuam probat. Sic enim ille epiſtola ad Euſtochium virginem, in proemio ſcilicet commentariorum in Iſaiam. *Testamentum autem Grunij Corocottæ, Porcelli decantant in ſcholis puerorum agmina cachinantium*. Extat id apud Briſſonium libro ſeptimo de formulis, & inter Iani Guteri inſcriptiones, in quo recenſendo, ne prolixi *Grunij testamentū.*

nimis ſimus, ea tantùm breuiter attingam, quæ ad finem in rem noſtram habentur. *Optim. amatores mei, vel conſules vitæ, rogo vos, vt corpori meo benefaciatis, bene condiatis bonis condimentis, nuclei, piperis, & mellis, vt nomen meum in ſempiternum nominetur. Mei Domini, & conſobrini mei, qui huic meo teſtamento interfuiſtis, iubete ſignari.* ſeptẽ teſtes *Lucanicus ſignauit. Ter gillus ſignauit. Nuptialicus ſignauit. Celſanus ſignauit. Lardio ſignauit. Cymatus ſignauit. Offellicus ſignauit.*

Mane tantum ſignabant. Addit Martialis matutinas tantum horas in id officij fuiſſe inſumptas lib. 10. Epigrã. 70 *Nunc ad luciferam ſignat mea gemma Dianam.* Quod ſanè inſtitutum Sacris Canonibus conforme intelligimus ex cap. placuit de teſti. & c. Honeſtum 22. q. 5. quibus cauetur, eum, qui in teſtem aſſumendus ſit, ieiunum eſſe debere, idq; vt ibi notat Abb. quia ſobrij, ac proinde fideles. Subijciam ex ijs alterum. *Placuit ſancto conuentui noſtro, vt teſtes non conducantur pretio, & vt quicumque idonei, & fideles in teſtimonium aſſumantur, ac nullus teſtis ſit, niſi ieiunus.*

Sed & idem Martialis libro 9. epigra. 68. Luperci improbitatem, fraudemque coarguit, tabulas, vel teſtamenta, quæ ſubijcere vellet obuijs amicis ſignanda offerentis, vti tabulas vel non lectas, vel non intellectas. reſpondit enim Martialis *cras*, ideſt, cum ſobrij erimus.

Signa

Signa, cras melius Luperce fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

In templis præterea sæpe signatas fuisse tabellas, perspicuè indicat Paulus. Sent. lib. 4. tit. 6. & Iuuenalis satyra octaua idque faciebant, vt ostenderent fidem religione maximè constringi. *In templis signabant.*

Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit auus, statuamq; parētis
Ante triumphalem? ———

Ideſt, non eſt cur te iactes, & nobilem vendites, qui in templis ipsis falsitatis crimen perpetrare non vereris, falsas tabellas obsignando.

Maxima enim vbique semper falsariorum copia extitit, qui falsa testamenta componerent, falsosque testes adhiberent, qui ea suis gemmis ac sigillis signarent illo inscio, quem testatorem falsò prædicabant. Hi autem à Romanis depræhensi, & conuicti in exilium mittebantur. Ad quod mihi respexisse videtur Ouidius lib. 2. de Ponto eleg. 9. ubi queritur. *Nunquam defuerunt falsarij.* *Falsarij quo modo à Romani punits*

Nec mea subiecta conuicta est gemma tabella.

Inter alias autem, tabulas quoque nuptiales, quæ dotis traditionem continerent, signatas fuisse apertissimè declarat Iuuen. saty. 10. nuper citata vbi mutuatam à Tacito, & Suet. de impurissimo Messalinæ Claudij Cæsaris vxoris amore historiā recēset, quæ nouo furore in C. Silium Romanæ iuuentutis formosissimum ita exarsit, vt ei, viuo marito palam *Tabulæ nuptiales signatæ.*

nubere non sit verita. Profectò namq; Claudio Imperatore Hostiam, nuptiarum solennia celebrauit, adhibiti qui tabulas obsignarent, & uerba auspicum audita, qui tunc nuptijs interesse solebant, quo de more Valerius Maximus libro secundo pluribus locis. Ait igitur Poeta.

Auspices nuptijs adhibiti.

——— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Ea verò apud priscos spondendi nuptias ratio fuit, quam apud Plautum Aulular. expressam habemus actu primo sce. quarta, vbi Megadorus ab Euclione ita stipulatur.

Sponsaliorum forma apud antiquos.

Quid nunc etiam mihi despondes filiam? Euc. illis legibus.
Cum illa dote, quam tibi dixi. M. sponden ergo? E. spondeo.

Eodemq; modo, qui mulierem nuptum dabat, rogabatur, vt apud eundem Curcul. actu quinto Scena. secunda Phędromus à milite ita stipulatur.

Spondes mihi miles hanc vxorem?

Cui miles respondit. *Spondeo*, Curculio verò,

Et ego hoc idem vnum spondeo.

Mox tabulę nuptiales signabantur, plerumquè scilicet post contractum matrimonium, ut docet Scęuola in l. Seia ff. de donationibus inter vir, & vxor. Quò etiam illud Iuuenalis satyra secunda spectat.

Signatæ tabulæ: dictum. feliciter: ingens
Cœna sedet: gremio iacuit noua nupta mariti.

Et

Et Apuleius apolog. *Habes Aemiliane causam totam, cur tabulæ nuptiales inter me, & Pudentillam non in oppido sint, sed in villa suburbana consignare.*

Neque verò obsignare solum satis erat, sed propria cuiusq; subscriptione munire tabulas oportebat, atque adeò, vt alieno quidem anulo, alienaue cera signare, subscribere non nisi propria manu possent: Vnde literarum imperiti testes esse nequibāt, nisi fortè in agris ex l.ult. C. de testam. Eius autem consignationis formulam vir doctissimus Iacobus Cuuiacius ad l.pen. 1. hoc titu. his verbis subijcit. LVCIVS TITIVS. C. sei testamentum obsignaui, & Lud. Lana de form. testam. aliam refert ijs temporibus vsitatissimam. Ego Volumnius præsens fui confectioni tabularum, quas M. Cælius asseruit continere eius vltimam voluntatem, & quam aperiri mandauit post eius mortem in quorum fidem subscripsi, & proprio anulo sigillaui & paulo post subdit testem anulo, siue cera aliena vtentem id in subscriptione expromere debuisse. spec. in tit. de probat. §. nunc videndum vers. & non.

Subscribere signo oportebat.

Subscriptionis formula

Quinimo apud ueteres Christianos subscriptionis terminus in testamentis, ut obseruauit eruditissimus vir Iacobus Gretserus lib. 2. de S. Cruce cap. 18. venerabilis Crucis signum erat, quod manifestè colligit ex eo casu, quem Iustinianus Imperator in Bithynia accidisse tradit. *Cum testatrix nondum absolu-*

Crucis signū in subscriptiobus testnimento arum.

to testamento efflasset animam quidam ex testibus quæstus dulcedine fortè illecti *prehensa iam defunctæ manu, & tam in transuersum, quàm recta linea ducta effecerunt, vt defuncta venerandæ crucis signum adscripsisse videretur.* Ex qua improbitate piam consuetudinem colligimus, fuisse adeò crucis signum authēticum, vt pro fide & subscriptione staret. Quocirca meritò D. Chrysostomus homil. de venerat. Crucis: *signaculum*, inquit, *crux appellata est, quod testamenta, & statuta diuina omnia, quæ accepimus, hoc quasi signo quodam regio, & anulo obsignamus.*

Crux cur signaculū dicta.

Verum vbi hactenus de tabulatum consignatione actum est, libet pauca ad earundem etiam reserationem spectantia addere. Defuncto igitur testatore, resignandi potestas quidem erat: verùm ita, vt coactis signatoribus vel maiori horum parte, & sigillis recognitis, linum incideretur, & tabulæ recitarentur. l. cum ab initio. l. sed si maior. ff. quēadmodum testam. aper. vbi verò signatorum copia non esset, præsentibus optimæ opinionis viris, aperiebantur, quibus inspectis, describendi fiebat potestas eis, quorum res esset. Tum deinde obsignatas signo publico ab ijsdem quibus interuenientibus apertæ erāt, eò mitterentur, vbi signatores erant, ad inspicienda sigilla sua l. sed si quis §. vlt. Addit Paulus lib. 4. sent. Tit. 6. *Testamenta in municipijs, colonijs, oppidis, præfectura, vice, castello, conciliabulo facta, vel in foro, vel basilica, præsentibus testi-*

Testamentorum resignatio.

bus,

bus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato, ab ijsdem rursus Magistratibus obsignari, quorum præsentia constat aperta. Huius aperturæ causa, testamenta resignari necesse erat. Hinc illud Horatij epist. 7. lib. 1. de Autumni intemperie, propter quã laborem forẽsem sæpe morbos gignere dicit, quos mors, ac deinde apertura tabularum sequebatur.

Officiosaque sedulitas, & opella forensis
Adducit febres, & testamenta resignat.

Et Plinius lib. 7. cap. 52. *Post mortem testatoris, aperto testamento, recitatus hæres.* Cæterum si testator occisus esse diceretur, Prætoris edicto vetabatur, testamentum eius resignari, priusquàm de ea familia quæstio ex Senatusconsulto habita, suppliciumq; de noxijs sumptum esset. l. 111. §. quod ad causam. ff. de sc. Silan. Quin & partem illam testamenti, in qua pupillaris substitutio scripta erat, obsignatã permanere debuisse, quoad pupillus pubertatis annos egressus esset, prioremque dumtaxat partem testamenti, quæ hæredis institutionem continebat, reserari debuisse Gaius monet lib. 2. Instit. Tit. quartò. Porrò hanc resignandi testamenti formulam expresſit idẽ Iul. Paul. recept. sent. lib. 4. tit. 6. in hæc verba. *Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, vt ita agnitis signis, rupto lino aperiatur, & recitetur, atque ita describendi exem-*

Occisi testamẽtum quando apertum.

Pupillaris substitutio quando resignata.

pli fiat potestas , ac deinde signo publico obsignatū in archium redigatur, vt si quando exemplum eius interciderit, sit vnde peti possit.

Interdum etiam testamenti, vel legati locū supplebat epistola, maximè autem inter milites, cuiusmodi est, quod Papin. ait in l. miles. ff. de lega. 2. *miles ad sororem epistolam, quam post mortem suam aperiri mandauit talem scripsit. Scire te volo; donare me tibi aureos octingentos.*

Asseruabantur autem plerumque testamēta sic obsignata maximè clarorū virorum, uel in Aerario, vt de Ptolomæi Regis testamento scribit Cæsar de bello ciuili libro tertio his verbis *Tabulæ testamenti vnæ per legatos eius Romam erant allatæ, vt in ærario ponerentur (eæ cū propter publicas occupationes poni non potuissent, apud Pompeium sunt depositæ) alteræ eodē exemplo relictæ, atque obsignatæ Alexandriæ proferebantur.* quod planè indicat, solitos hæredes testamenti exemplum penes se habere, vt etiam scribit Paulus in l. secunda ff. de edem. vel etiam apud Virgines Vestales, quæ sacerdotes cæteros dignitate, & authoritate superabant: adeo, tu Imperatores ipsi testamenta sua ipsis commendarent. Maximæ Virgini præcipue, quæ reliquis præerat. Suetonius in Iulio cap. 83. *Postulāte ergo L. Pisone socero testamentum eius aperitur, recitaturque in Antonij domo, quod Idibus Septembris proximis fecerat in Lauicano suo, demandaueratq; Virgini Vestali maximæ.* & in Augusto cap. 101. *Testamentum L. Plan-*

Testamenta in Aerario reperita.

Exemplum testamenti apud hæred.

Testamēta apud Virgines Vestales

Planco, C. Silio Coss. tertio Non. April. ante annũ, & quatuor menses, quàm decederet factum ab eo, ac duobus Codicibus partim ipsius, partim libertorum Polybij, & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud sex Virgines Vestales cum tribus signatis æquè voluminibus protulerunt. Et Plutarchus Marci Antonij ... Viri testamentum depositum apud Vestales scribit. Atque hæc de tabularum obsignatione, & resignatione dicta sint.

Varia ab Antiquis sigillorum custodiæ commendata, Claues scilicet; scrinia, & arcæ; Ianuæ; ædes; suppellex vniuersa; promptuaria: lagenæ: quid ipsa sit. cibi omnes, seruorum, rusticorum, nautarum, & militum qualis cibus olim. armenta obsignata. serui. seruus literatus. arbores. Crucis ligna. Baptisteria. Acta Conciliorum. Sepulchrum Christi quo modo signatum, & pecuniarum depositarum obsignatio. Cap. XI.

Erfectum iam operis nostri fastigiũ terminabit extremum hoc caput, quo vno, ne quid vltra desideretur, reliquos veterum ritus in domesticis, alijsque quibusque rebus obsignandis tradere aggredimur. Fuit igitur quondam in more positum, vt quæ modo clauibus à rapina vindicamus, ea tunc anulis, siue sigillis, quorum frequentissimus erat vsus, diligen-

Sigilla pro clauibus antiquis in vsu.

Claues ipsæ signatæ.

tissimè prisci obsignarent, quin etiam claues ipsas (ut ab iis ordiamur) aliquando signatas fuisse queritur Plin. cit.lib. & c.vbi *& claues quoque ipsas signasse non est satis*. Nam licèt, quæ simpliciter tantùm claui claudebantur obserata dicebantur, reapse tamen quæ diligenti custodiæ tradi vellēt anulo signatorio signabantur. Ac primo quidem, præter illas, scrinia, arcas cophinosue, sigillis uniuersim consignatos fuisse ostendit Teophrastus in lib.de charact.cap. 18. de diffiden. ubi in incredulos inuehit his verbis. *En in lecto iacens interrogare suam ipsius uxorem, an arcam probe clauserit, an capsula rectè sit obsignata, & an pessulū aulæ foribus obdiderit*, & Menander Poeta;

Res magni momenti anulo signatæ.

Scrinia & arcæ obsignari solita.

Quisquis vectibus, & sigillis seruat pretiosum.

Atqui ipse etiam Martial. lib. primo epigram. 67.

Secreta quære carmina, & rudes curas,
Quas nouit vnus, scrinioque signatas
Custodit ipse virginis pater chartæ.

Ianuæ.

Ianuas præterea, seu ostia, ædesquè ipsas obsignari moris fuisse non vno quidem loco perspicuum esse potest. Hinc Aristoteles in lib. 1. de Rep. ait *Et domus obsignari ianuas, & eas aperituri, ostendentes ciuibus, & hospitibus signa in hunc modum aperiunt*. Aristophanes.

Deinde Gyneceis signa imprimunt, & vectes nostra causa.

Sed & Propert. lib. 4. eleg.

Nec mille excubiæ, nec te signata iuuabunt
Limina &c.

Quod etiam sacræ scripturæ testimonio comprobari potest. Nam Daniel. cap. 6. & 14. legimus tum regem ipsum ostium, quo Daniel includebatur *anulo suo obsignasse*, ne magnates eo absente aperirent, tum & magnates ipsos idipsum fecisse, ne rex solus illud referare posset.

Ædes. Porrò de ædibus illud Lycophron. extat, quod alibi alijs rationibus non semel attulimus.

Reliqua porro &c.

Suppellex vniuersa. Iam verò & supellex tota (ut ad id quod maioris est momenti veniã) siue quæ vulgus domestica vtensilia appellat, ne quid eorum negligentia, aut furto deperiret sigillis consignata fuisse (præterquàm quod capitulo septimo satis probatum est, vbi de sigillis ligneis à vermibus exesis egimus) testis etiam est Tacitus annal. lib. secundo cap. 2. qui Græcos Comites à cæteris irrisos esse scribit, quòd vilissima vtensilium *anulo clausa* asseruarent, ut ea à seruorum rapina uindicarent. Quod Barbari indignum Rege existimabant, vt ait Aemil. Ferretus ad hunc locum, vel, vt ego sentio, cùm Barbari ex gentium vetusto more conditas arca vestes, vt alibi diximus, ac vasa nodo, non anulo colligarent, vt est apud Pliniũ citato loco, ideoq; Parthi ignotam virtutem irridebant

Ac-

Accedit Plauti locus in Amphitruone act.1. Sce. 1. de obſignata patera.

— Vbi patera nunc eſt? Me. in ciſtula.
Amphitruonis obſignata ſigno eſt. Sos. Signo dic quid eſt?
Me cum quadrigis ſol exoriens.

Tetigit & hanc ſignandi conſuetudinem Cicero ad Atticum libro ſexto epiſtola mihi prima ad finem. *C. Vennonius domum Vindulli venit. Cùm omnia obſignaret, in Vedianas res incidit. &c.*

Cuius etiam moris & Apul. gnarus fuiſſe videtur apol. 1. pro ſe ipſo, vbi Aemyliani calumnias, & argumenta refellit; *Quamquam, ait, ipſe aperiret (vt pote promus librorum, qui illic erant conditi) penè quotidie & clauderet ſæpe nobiſcum, multo ſæpius ſolus intraret, linteum in menſa poſitum cerneret ſine vllo ſigillo, ſiue vinculo, & poſtea quod conditum, cumquè quod obſignatum, quod incluſum domi adſeruatur id omne argumento magicum dicetur,* & libro 10. de Aſ. aur. *Donec iuſſu Magiſtratuum miniſteria publica contrectatis nequiſſimi ſerui manibus anulum ferreum depræhenſum cum ſigno ſaculi conferunt.* Atquè ipſe etiam Herodot. Euterpe hanc ipſam conſuetudinem his verbis memorat. *Cùm autem Rex forte fuiſſet ædificium ingreſſus, videretq; vaſa nummorum imminuta, obſtupuiſſe, nec habuiſſe quem inſimularet cum & ſigna ſalua, & ædificium obſeratum eſſet.* Adde & illud,

quod

quod ad hanc rem ait Cicero de oratore lib. ſecundo. *Ridiculum eſt illud Neronianum vetus, in furace ſeruo ſolum eſſe cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum.* Facit quoquè inſtituto noſtro D. Gregorij Nyſſeni teſtimonium in cantica canticorum, quo monemur ſuis etiam temporibus, eum morem viguiſſe, vt res domeſticæ nullo diſcrimine ſignorum impreſsione munirentur. *Cum autem ſigillum*, ait, *rei ab ſe abſconditæ hoc largiatur, vt ea prædæ non ſit expoſita, dum furem ſigno perterrefacit, cumquè id, quod furto non ſubtrahitur domino ſuo integrum maneat: iccirco encomium hoc ſponſæ &c.*

Tranſeo ad promptuaria, ſiue cellas, quæ promiſcue anulorum fidei committebantur. Plaut. in Caſ. act. 1. ſce. 2. *Promptuaria.*

Obſignate cællas, referte anulum ad me.

Ad quem locum lambinus addit cera id fieri moris fuiſſe. Sic quoque Poſsid. de D. Auguſtino ſcribit, nunquam illum caluem, *nunquam anulum* in manu habuiſſe, ſed ab ijſdem domus præpoſitis cuncta, & accepta, & erogata notari ſolita, quæ anno completo eidem recitarentur. Tertull. verò apolog. aduerſus gen. cap. 6. mulierib. vſq; adeo vino abſtinere præceptum ſcribit, vt matronã ob reſignatos cællæ vinariæ loculos ſui inedia necarint, vbi Pamelius ex Rhenano *promtuaria* intelligit, quibus tum ſigna imprimeban-

bantur, quæ dum auellerentur, reſignari dicebantur.

Lagena.

Quin & de lagenis, cibiſq; omnibus teſtatur Cic. ad Tiron. lib. 16. epiſt. 26. *Sicut olim*, inquit, *matrem noſtram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe, quæ furtim eſſent exſiccatæ.* Eſt autem lagena (vt illud etiam breuiter adnotarim) genus poculi anguſti, ex qua non liberè liquor effluere ſolet, conficiturquè ex varia materia, & à viatoribus ferè circumgeſtatur. Sunt qui eam definiant vas vinarium, quo à cupa vinum in menſa apportaretur: ideoquè putent poſſe *fiaſcum* vulgariter dici. De ea meminit Martialis in Panaretum, fiebatquè potiſsimum è fici radicum filis, vt ſcribit Plin. lib. 16. cap. 31. In antiqua verò inſcriptione *laguna* dicitur, ex græco, vt videtur vocabulo ducta, vt conijci poteſt ex Athenæi lib. 7. in quo lagynophoriæ meminit, quod erat feſtum quoddam in quo cœnaturi diſcumbebant in toris è gramine ſtratis, ac reclinati è laguna quiſq; ſua, quam domo attuliſſet, bibebant. Has, inquam, viri ſiuè mulieres auaræ potiſsimum obſignare ſolebant, ne à famulis obligurirentur, aut veneno interciperentur, quas vt uidiſſent reſignatas, ſeruis iraſcebantur. Horat. lib. ſecundo epiſt. ſecunda.

Quid lagena.

Comis in vxorem poſſet quis ignoſcere ſeruis;

Et

Et signo læso non insanire lagenæ.

Et Pers. Sat. 6. ait.

Curuus ob id minui senio, aut cœnare sine vncto.

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Id est, inquit Nebris. *nec tamen lagenas vino plenas obsignabo, quod auari faciunt* penè naso signum tangentes, vt videant, salua nè sint signa. Accedit Martial. testimonium cit. loco, qui Luperci tabulas signare recusans ait *Nunc, signat meus anulus lagenam*. Iam verò & de alijs rebus escarijs ita Plaut. in Pers. *Triparcos homines vetulos auidos bene ad mordere, qui salinum seruo obsignant cum sale*. Habent hoc loco nonnulli codd. manuss. *qui alliũ seruo obsignant cum sale*, quod meo quidē iudicio verisimilius est; allium enim, & sal cibus olim pauperum, & seruorum erat. Iuuenal. satyra 3.

Cibi omnes obsignati.

Pauperum & seruorũ olim quis cibus esset.

Quis te cum sectile porum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit?

& Pers. Sat. 4.

——— *Tunicatum cum sale mordens cæpe.*

Vt autem seruorum & rusticorum vsitatus cibus olim, & hodie fuit, sic quoq; & inter militares cibos relatum est, quod veteribus militiæ hieroglyphicum fuerit, Hinc prouerbium illud Græcis uulgare, *ne edas allia & fabas*, quo, teste Suida, significabatur tranquillæ vitæ amatoribus à bellis, vbi maximus allij vsus, abstinendum esse. Et Aristoph.

ſtoph. in equitibus *milites coemptis prius allijs, & cepis naues conſcendiſſe*, dicit. & ibidẽ chorus Alantopolam incitans, ait, *vt ò amice inalliatus ſtrenuè magis pugnes, nam* allium creditur bellatorum vires excitare. Sed Romanis quoquè nautis allij eſum familiarem fuiſſe indicant illa Anthemonidis militis apud Plautum in Pœnulo.

——— *Tu autem plenior*

Allij, vlpiciq; quam ſint Romani remiges.

Hinc & Galenus, allium, ruſticorum theriacam appellauit lib. 12. meth. med. cap. 8.

At è diuerticulo in viam redire licet, & quod ad ciborum obſignationem attinet nõ vnius Plinij teſtimonio citato, libro & capite manifeſtum eſt *At nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina.*

Sed & Theophraſti auctoritate comprobatur, dum in cap. de obſcænit. hominem obſoletiſsimum his verbis notat. *Et reliquas de menſa raphanorum dimidias partes obſignare, ne fortè capiant pueri qui miniſtrant.* Quin etiam eiuſdem conſuetudinis apertiſsimè meminit Iuuenalis ſatyra 14. vbi tenaciſsimi hominis ſordes inſectatur, qui ad auaritiam exercendam verbis, & exemplis filium inſtituere conaretur, ſeruis nimirum cibos ſubtrahendo coctis fabis, & piſcibus nimio niiam æſtu putridis (quos vernaculo ſermone *ſardillas* appellamus) ſigna imprimendo ne clã à ſeruis ederentur. eius verba ſunt.

Ser-

Seruorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoq; esuriens: neq; enim omnia sustinet vnquam
Mucida cærulei panis consumere frusta
Hesternum solitus medio seruare minutal
Septembri, nec non differre in tempora cœnæ
Alterius conchem æstiuam cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio putriq; siluro,
Filaq; sectiui numerata includere porri.

Ad quod etiam Martialis respexit lib. 14. epigram. 79.

Ludite lasciui, sed tantum ludite serui,
Hæc signata mihi quinq; diebus erunt.

Ceterùm non domestica solum, sed & quæ foris essent certis signis obmunita fuisse obseruare est: maxime verò apud armentorum custodes qui, vt pecus suum ab alieno internoscerent, signa quædam ei imprimere consueuerunt, quæ quoniam ferro candente vrebantur à Græcis ἐγκαύματα dicta sunt. Ad dam verba Isid. ex lib. 20. orig. cap. 16. *character est ferrum coloratū*, malim ego caloratū, *quo notæ pecudibus inuruntur*, character autem græcè, latinè forma dicitur. Meminit huius consuetudinis Calphur. ecglo. 5. *Armenta, & greges.* *Character quid sit.*

——— *Viui quoq; pondera. melle*
Argenti coquito, lentumq; bitumen aheno,
Impressurus oui tua nomina.

& Anacreon.

Equi solent inustum
Coxis habere signum.

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum notæ dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui.

Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo agnosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, quo summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò mãsuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

Inscriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta, *caue à fure: à fugitiuo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cęlestis animaret*. Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoquè si neq; ff. de peri. & commo rei vẽdi. Et vt discas, quantũ fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signũ amouisset, in eum consulebat. *Arbores* *Gladij militum vaginis obsignati.*

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

temporibus hominibus familiare fuit, vt tuta uniuersa ferè, custoditaq; eo redderentur. Hoc pacto Suidas, quem refert uir eruditiss. Cæsar Bar. tom. 8. ad an. Christi 627. nu. 23. cum de Heraclio pientissimo Imperatore, & Sanctissimæ crucis acerrimo propugnatore, atq; recuperatore uerba facit, hæc habet. *Ipse verò acceptis viuificæ crucis lignis obsignatis, quemadmodum accepta fuerant, atquè permanserant Hierosolymam profectus Modesto Pontifici, & clero monstrauit. Hi & sigillum incolume, & intactum agnouerunt, & clauem ab eo sumpserunt, & adorarunt.*

Crucis ligna obsignata.

Hanc ipsam usus multiplicitatem indi-, cant quoq; crebra Sacrorum Cōciliorum decreta cùm ad actorū ipsorum consignationē, quæ passim legentibus occurrunt, tum ad alios item usus spectantia. Est id eiusmodi quod in XVII. Toleta. Concilio sub Sergio Pontifice Maximo decretum habetur circa Baptisterij obsignationem ab initio Quadragesimæ ad cœnæ Dominicæ celebritatē usq; *Licet initio Quadragesimæ* (verba decreti sunt, cuius hìc placuit exemplū subnotare) *baptizādi generaliter claudatur mysteriū, tamen Ecclesiasticæ consuetudinis ordo deposcit, necesse est, vt ostia Baptisterij in eodem die Pontificali manu anulo signata claudantur, & vsque in cœnæ Domini solennitatem nullatenus reserentur, ob id videlicet, vt & per signaculum Pontificum excepto grauissimæ necessitatis obuentu, in his diebus monstretur,*

Acta conciliorum.

Baptisteria initio Quadragesimæ obsignari solita.

per

per totum orbem non licere fieri Baptiſmum, & ſanctificationem iterum epiſcopali ad eam obſeruationem reſerata ſignetur Dominicæ paterè myſterium reſurrectionis, in quo ad vitam factus eſt aditus homini, vt quia per Baptiſmum conſepultus eſt in morte Chriſti reſurgat cum eo in gloria Dei. Quod quia in aliquibus Eccleſijs minimè hæc ſancta conſuetudo ab epiſcopis cuſtoditur, atquè peragitur: ideò per hanc noſtram ſententiam ſancimus, atquè decernimus, vt ita à totius Hiſpaniæ & Galliarum Pontificibus cuſtodiatur quatenus in prædicto die initij videlicet Quadrageſimæ & oſtia ſancti Baptiſterij cum laudum conſumatione claudantur, & ab Epiſcopis ſuorum ſignaculo obſignentur, ita vt niſi in cœnæ Domini celebritate, quando more ſolito altaria debent deueſtiri, eadem debeãt oſtia reſerari. Hactenus canonis uerba.

Sed nequè ipſum Dominicum ſepulchrum (quod ultimum locum tenebit) ſigillis caruiſſe conijcimus iuxta id D. Matthæi cap. 26. *ſignantes lapidem cum cuſtodibus*, quem ſignandi modum Nicephorus hiſtoriarũ lib. 1. c. 32. in hæc uerba expreſsit. *Primũ*, inquit, *ſigillũ ſepulchro eſt impreſſum, quod & intactum permanſit, & cuſtodia militaris illa & genere alienigena, quæ in propinquo ſigillum obſeruabat. Præterea ingens lapis ad os ſepulchri appoſitus* & paulò poſt. *Traditum*, inquit, *nobis eſt, ab antiquis, Iudæos lapidem eum, qui in ſalutiferum illud ſepulchrum pro operculo poſitus fuerat ad ſummum monumenti labrum, petramquè illi infernè,*

Sepulchrũ Chriſti ſignatum & quomodo.

ſe coniungentem ferramentis quibuſdam fabrili lapicidarum arte perforaſſe, ferrumq; ingens à fabro ex propinquo acceptum per vtrumquè foramen immiſiſſe, & in circi, ſiue anuli formam circumegiſſe, atq; ita firmiter capitibus commiſſis omni ex parte vinculum circumduxiſſe, vt lapis qualicumquè modo loco ſuo reuelli, aut ſaltem ratione aliqua moueri (niſi arte quapiã & vi adhibita neceſſariò aut ferrum confringeretur, aut petra prorumperetur) non potuerit. Atq; ad hunc modum cum magna cura atquè etiam ſigno appoſito, cum ſepulchrum firmiſſimè communiſſent, cuſtodia inſuper competenti adhibita eos abiјſſe. Hæc Nicephorus, quibus conſentiunt ea, quæ Beda de locis ſanctis cap. 2. teſtatur dum ait: etiam ſuis temporibus illum ſuperpoſitum lapidem monſtraſſe ueſtigia ferreorum uinculorum.

Obſignatio pecuniarũ, ſiue depoſita veterũ quomodo fierent.

Sed libet hoc loco aliquid de ueteri pecuniarũ obſignatione, quã nos *depoſitũ* dicimus, inſerere. Fuit is diſtrahendæ obligationis modus, qui ſolutionis inſtar (ut & hodie) ſe habebat, cum oblata pecunia conſignata deponebatur; quo facto confeſtim, uti nunc ẽt, debitor liberabatur, ut in L. tutor. pro pupillo ff. de admin. tu. Deponebantur uerò ſignatæ res interdum apud acta, uel officium l. ſi fideiuſſor. in fine ff. qui ſatiſd. cog. interdum etiam in Cimiliarchio L. litibus. de agric. & cenſit. lib. 11. C. L. ult. C. de bo. auct. iud. poſſ. uel alio publico loco L. acceptam C. de uſur. quandoq; etiam apud uirum aliquem bonum

iudicis arbitratu L.ult.ff.de tab.exib. Vt plurimum autem apud ædem aliquam ſacram L. ſi reus.ff. de procur. & Cicero ad Atticum lib. 5. epiſt. ult. *Græcis poſtulantibus, vt in fano deponerent, non conceſſi.* Quod ex antiquis moribus fluxiſſe puto, quibus conſignatæ pecuniæ ſacro commendari ſolebant, quaſi tutiore loco eſſe non poſſent. Cuius rei exempla ex Græcis nobis idem Cicero lib. 2. de leg. ſuppeditat; & quod Herodianus ſcribit lib.1. hiſt. in illo incendio, quo Pacis templum Romæ conflagrauit, magnam factam pecuniarum, quæ illic depoſitæ erant, iacturam.

Epheſios quoq; Dianæ templo pecunias ſignatas depoſuiſſe, Dio Chryſoſtom. teſtatur oratione Rodiaca 31. cuius uerba ex interpretatione Thomæ Naogeorgi, hæc ſunt. *Noſtis haud dubiè, Epheſios, apud quos multæ ſunt pecuniæ, partim priuatorum reconditæ in Dianæ templo, non ſolum Epheſiorum ſed & hoſpitum, & hominum vndecunq; gentium, partim & populorum, Regumq; (deponunt autem ſignatas eò ſecuritatis gratia) &c.*

Atqui hunc ipſum in templis deponendi morem Trogus etiam Pompeius in epitome Iuſtini libri 32. prope finem teſtatus eſt, ubi Annibalis calliditatem ad decipiendos Crētenſes his uerbis percurrit. *Admonitus* (Annibal) *à Rege* (Antiocho) *in fugā Cretam verſus defertur: ibi cùm diu quietam vitam egiſſet, inuidioſumq; ſe propter nimias opes videret, amphoras* *Annibalis aſtus.*

ras plumbo repletas in templo Dianæ, quaſi fortunæ ſuæ præſidia ſignatas deponit: atq; ideo nihil de illo ſolicita ciuitate, quoniam velut pignus opes eius tenebat, ad Pruſiam contendit, auro ſuo in ſtatuis, quas ſecum portabat infuſo, ne conſpectæ opes vitæ nocerent. In iudicijs quoq; idipſum contingebat: deponebant enim litigantes apud Pontificem certam pecuniæ ſummam pro litis conditione, quam pecuniam, quòd in ſacro deponeretur, ſacramentum uocabant. Sic enim Varro lib. 4. de lingua lat in in fine. *Ea pecunia quæ in iudicium venit in litibus, ſacramentum à ſacro. Qui petebat, & qui inficiabatur, de alijs rebus uterq; quingentos æris ad Pontificem ſignatos deponebant, de alijs rebus itē certo alio legitimo numero aſſium. Qui iudicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, victi ad ærarium redibant.* Præter iſta uerò tabulæ etiam (ſupra indicatum) omnes pactionum, fœderum, & contractuum in delubris Deorum cuſtodiri ſolebāt, Aeditui fidei commēdatæ. Papinianus in L. cum pater 77. §. donationis de legat. 2. *Donationis prædiorum epiſtolam, ignorante filio, mater in æde ſacra depoſuit, & literas tales ad Aedituum miſit: inſtrumentum voluntatis meæ poſt mortem meam filio meo tradi volo.* Quæ uerò deponebantur pecuniæ, eæ in ſacculo conſignabantur L. ult. ff. de lege commiſſ. ſignis, ut ego quidē ſentio priuatis, non ut quidam ſomniant, publicis. Quorum opinionē, præter uarios Pandectarum locos,
illud

illud etiam Ciceronis in Verrem act. 7. satis refellit: *ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum*. Ea gratia Nummularij quoq; adhiberi solebãt, id quod ex Apul. lib. 10. Metamorphos. colligitur. *Ne fortè aliquis istorum, quos offers aureorum, nequam, vel adulter reperiatur, in hoc ipso sacculo conditos, eos anulo tuo prænota, donec altera die Nummulario præsente comprobentur*. Ceterùm quid iam amplius? cum & arcana in hominum pectoribus, oraquè ipsa sigillis clausa mysticè comperias. De Alexandro Magno Plutarchus refert in Apophtegmatis tantum ab ipso sigillis tributum esse, ut cũ epistolã à matre accusationes secretas in Antipatrum calumniasq; continentem una cum Hephestione de more legisset, nihil quidem illum prohibuisse, anulũ tantùm sibi detraxisse, ac *illius ori sigillũ imposuisse*, quasi obstricta amici fide, silenda obsignaret.

Hephestionis os ab Alexandro sigillo clauditur.

Hæc sunt, quæ mihi innumeris curis disten to multorum annorũ uigilijs de ueteri signãdi more exiguo libello congesta inciderunt, ea ut grata uobis, iucundaq; eueniant quàm maximè opto; & cum sigillo Apostoli (de quo Illustrisimus Cardinalis Baronius annalium tomo primo ad annum Christi 60.) tractatum concludo. *Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis*. Amen.

INDEX RERVM,
Et verborum.

A

An-

B.

C.

D.

E.

Gabi-

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Tabel-

T.

V.

ERRATA GRAVIORA
Sic corrige.

Pag. 2. ferro		ferreo.
3 commeſſalia		comeſſalia.
17. ſigillum	ſupple	redderent.
ibid. quæ		quo facto.
14. obſerratis		obſeratus.
16. præſcriptione		proſcriptione.
22. Perdicæ		Perdiceæ.
24. ſacculum		ſæcculum.
26. ferreus		ferreum.
40. ſunt falſiſſima		lege, & falſiſſima.
44. Iidem Gretſero		idem Gretſerus.
54. quem		quam.
ibid quod apud Am &c.	lege	quod eſt &c.
64. Rorberus		Robertus.
68. teretes		terretes.
73. peregere		peregrè.
ibid. aliquid		aliquid.
92. cum à Clodio		cum Clodio.
97. Guteri		Gruteri.
101. conſignate		conſignatæ.
112. ſtituere		inſtituere.

Reliqua, ſi quæ aut perperam diſtincta ſunt, aut leuiter corrupta, ſiue etiam ex poſtillis aliquot tranſpoſita, typographorum mendæ ſunt, quas quiuis emendabit, proprijſq; locis aptabit.

ERRATA CORRIGE

[illegible]

